

**CONSTITUTION OF KENYA REVIEW COMMISSION
(CKRC)**

Verbatim Report Of

CONSTITUENCY PUBLIC HEARINGS,

NORTH HERR CONSTITUENCY, HELD AT ILLERET PRIMARY SCHOOL

ON

Monday, 6th May 2002

**CONSTITUENCY PUBLIC HEARINGS, NORTH HORR CONSTITUENCY, HEARING HELD AT
ILLERET PRIMARY SCHOOL ON 13TH MAY 2002 AT 9.22 AM.**

Present

Com. Nancy Baraza - In the Chair
Com. Bishop Bernard Njoroge Kariuki
Com. Professor Okoth Okendo
Com. Dr Mohammed Swazuri

Secretarial Staff in Attendance

Pauline Nyamweya - Program Officer
Lilian Udoto - Program Officer
Keziah Kamau - Assistant Program Officer
Hellen Kanyora - Verbatim Reporter

Com. Mohammed A Swazuri: Tunataka kuanza mkutano, sasa tuanze na maombi. Katikista ata tuongoza katika maombi.

Philip: (Local Dialect - Daasanach) Prayers to open the meeting.

Aalé lulkúnno kí shab yeet, kí ñaakúnno kí ruogono. Háat káána lulkúnno ko hol i gáá yimíéllá, ñaakúnnua giri úr ijoká úba hí gáál atuo, gáál gielmit øúwaká Waag hí gáál shiicho. Baabá ha nyí ko ruogonne, nyáá geå nyí kachie; hátlé úba dheeg kínyaa káána ka faanééllá ubaa nyiini lulkínyo, nyí çíérích midhabká af gaa kog, nyátál midhabá nyí argísish; nyátál giri øúwa- nyí lésallá ki iåoká nyí af geer fa, lulkínyo nyí hol geeyche. Baabá ha nyí ko ruogonne, máát lúl les gaa ijoka lúl çíéríchallá argísish, çíérích øúwáállá. Gál dheegó úba kayimíéllá gaal hí çíérích øúwaká nyí argisuo, édhúm øúwaká gaalí nyí argisuo. Hééllá lulle meeny Yeeso Kristo ke ki ruogone.

(Audience): Aamen!

Com. Mohammed A Swazuri: Hiyo ilikuwa maombi kidogo ya kufungua mkutano. Nafikiri tunaweza anza kutoka hapo.

Chief: Mheshimiwa, Mbunge wetu, wageni mashuhuri, (local dialect through translator) Ni furaha yetu leo kuwaona nyinyi wageni - anasema amefurahi sana kwa vile mumeweza kufika hapa kwetu. Tulifikiria wakati huu wa mvua ndege ingechelewa kidogo, lakini mkajisumbua, mkatufikia mapema, Asanteni. Sasa mimi sina maneno mengi, lakini mimi nitasema mambo kidogo tu, nieleze mbunge wetu. Daktari Bonaya Godana, watu wako mara nyingi wanatamani kukuona, na leo wamekuona. Kwa hivyo tunashukuru leo umepata nafasi

umekuja; nafikiri baadaye unaweza kuzungumza na hawa kidogo. Na pia kwa tume ya kurekebisha katiba, sisi mbeleni hatukutarajia kama watafika Kenya hii lakini sasa wametufikia. Nafikiri wananchi wakati ni wenu maoni ni ya wananchi, baadaye mtazungumza na wageni kidogo. Kila kitu mko nacho . Kwa hivyo, mimi nafikiri nitaalika mbunge wetu asalamie nyinyi kidogo, halafu baadaye ataalika wageni wake. Kwa hivyo
Daktari karibu.

Translator: Gál guguão dheegóóllá, ka famééllá, er kob máá giri... [pause] eh... Parliament eh...kúnno gaa íjo- eh... Dr. Bonaya léká. Ubaa gál éy taaka dheegó- Commissioners gaalí yeedhe, gílaf çaallá ijóóllá. Mu kieye hát káána lulkícho kúlíchallá hí ká faanééllá hé tág midhab. [Translator apologizes for mistakenly addressing the Commissioners in the local dialect]. [To the Commisioners] Anasema amefurahi sana kwa vile mmeweza kufika hapa kwetu. Gaal kieye... mu kieye, írallá érlé ka tunééllá gaal hé bii ma ká higilinyo nyí chie, káána ítí bii ká hille. Hé kinaallá hé tág midhab. Ah... ah... mu kieye, çeeny éy taaka guão, guão, yú çuoká mán. ¥eeny ninni mare yú çaa, máá halúgalo bíllá gaa ijo- eh... eh... mbunge kúnno- Dr. Bonaya lééllá, eh... yú geãia. Mu kieye, gálkua giri ko gíl geer gaa ijo- ¥aasanachlééllá a burnaya, e mu má ká yimet, mu má ká yimet, yeedhe. Hát káána kúlíchallá ka ñiiyéélla hé tág midhab. Mu kieye, hát káána kachimíéllá hé tág midhab. Wáásaa, eh... çéé wót mákáarta çayoká úba nyí ka géesh. Hééti... Mu kieye gál halúgallo káána, eh... katiba çeenylééllá... hé káána nyatalaam gaal hí hol gaa lalaanallá çeenylééllá çú gáá yimieká, hé kinaalá hé midhab. Gál kinaallá wáásaa, eh... heesen... çeeny he... çéé wót kí yimie- hí hegesetká, hí gaa fedoká, lulle wáásaka úba holo hí hol aargiça, holo hí hol geãicha, hatallá muí yie. Mu kieye, erkob bá máá halúgalo gáál mé ki yaal- Dr. Bonaya lééllá hé les gaa kie, mbunge kúnuallá, aale wáásaka mu íin hí dheegle eh... hé gáál ká geeyo, hatallá muí yie.

Dr. Bonaya Godana: Asante sana chief, (**Greeting in local dialect**) Daasanach naa! [3 times]. Ití midhab? Lulle mídhab? asante sana. Narudisha shukrani kwa Mwenyezi Mungu, tumepata hii nafasi, kufika Illeret leo. Leo katika huu mkutano, mimi ni mgeni wa hawa watu, hawa hapana wageni wangu, mimi ndiye mgeni wao. Baada ya huu mkutano wao kumalizika, kabla ya kuondoka mimi nitakuwa na mkutano wangu na nyinyi, niseme machache kuhusu mambo kadha ya maendeleo. Lakini kilocho muhimu niseme tu moja, mbili juu ya ile kazi yao imewaleta hapa. Vijana wenu wale wanafanya civic education wamewaeleza, wakati commissioner huyu walikuja wakati ule mwingine. Kabila kidogo, ambayo inaishi katika wale watu wengi zaidi, kila wakati inaona haifanyiwi haki. Na mara hii serikali, watu wa Kenya wote wameungana wakaunda commission, kwenda kusema type ya serikali, tunataka aina gani? Wakenya raia kama nyinyi, kila pahali, mtoe maoni yao vile wanataka kuishi. Sasa hapo msiseme ile ni kabila kubwa, ama hii ni kidogo. Kila jamii, hata kama wachache namna gani, wapewe haki yao, waseme vile wanataka kuishi na kutawalwa.

Ndiyo basi Commission ikasema ifike hata Illeret, kwa kabila inayoitwa Daasanach. Nilisikia watoto wakiimba wakisema sisi Daasanach, tumeachwa nyuma na makabila yote kimaendeleo. Hiyo niliona ni mzuri sana, kwaa sababu inaonekana hata Illeret, hata kama mnafikiri mko nyuma, mumeamka. Nakuulizwa namna hii

hapana kuja kila siku, labda ingine itakuja baada ya miaka arubaine. Mimi nakumbukuka, labda wazee wachache wako, 1963 kabla tu mkoloni kuondoka, commission kama hii ilikuja hapa. Ilikuwa inauliza Daasanach kama wanataka kukaa Kenya, ama waende Somalia. Walikuja mpaka Illeret. Siku hiyo ilikuwa miaka arubaine iliyo pita, sasa pengine tena miaka ingine arubaine itapita. Kama siku hiyo labda hamukuelimika hamukujua cha kusema, leo munajua.

Kwa hivyo ningetaka nafasi kwenu, kwa watu wa location ya Illeret jamii ya Daasanach, vile mumekutana, mumeagana, mutaipatia commission petition gani, muipatie leo. Asanteni sana. Halafu baadaye wakimaliza, wakiondoka sisi tutakuwa na mkutano wetu. Asante.

Translator: (*Response of audience to greetings*) Fayya [3 times]! Mídháb! [Translator says to the audience, Naa muí yie.] Mu kিয়ে, Yáá Waag tág meey, Waag asante guãoká yú shie. Kúlíchallá hát káána ke ká yimie- ke Illeret hol gaa argééllá hé tág midhab, muí yie. Mu kিয়ে, gál guão káána nyí hol...[speaker interrupts] Mu kিয়ে, gál guão káána állá eh...karmééllá çú ijo- ká yimíéllá, mu kিয়ে, Yú gáál máállé dheego, hatallá muí yie. Gálallá héllé beeteka, yú ubaa itín çéé wót kúnno hé ke hol ká çuo, tól kúnnaa ke yíé çeeme, hatallá muí yie. Mu kিয়ে, e bá gálallá hé makárta hí állá ká eeyká yú hí af gáá koo, yú hí ká geeye, hatallá muí yie. Mu kিয়ে, gál giri gaal hí veere- hújichallá giri eh... katiba çeemle gáláat oonisuo- gálaat... hé kinallá Hakúrtulya ubaa I-Kaara... Mu kিয়ে, gál kinaallá kálmaréel çeem guãoká hí ká geey, ití maallé? hatallá muí yie. Mu kিয়ে, Lésallá [pause] kídh giri ñieno ñieno, nigini nigini, iramánká, hé kálta nafaas hatallo- gaalí çú gáá yimie- eh... héllé mákárta hí ki çierçere, hí çierçere gaalí heeteká, kálta hé ke les ma gaa árgîny. Mu kিয়ে, Kisóólá muuniny. Káána ñóballá gál halúgalo Kenya hí waaçe, gaalí shuune gaalí hújichallá mé ki koyyallá, çeeny súm fargogo- serikalééllá hí hol hegeset- serikale berika les yé gáá çeçeen- tá hátlé he nanasat- nyatalaamlé he ki nanasatká. Gál súm çeenyle káána gaalí fedo- gaalí çar mamadoká gál giri ñieno ñieno ñieno, é meeto, nigini, urgúá gaalí les gaa muogká. Hát kisóótí muuniny. Káána ñóballá gál giri guguão, guguão, kídh giri guguãoká ubaa gál giri ñieno nigini nigini, kídhátí ger gaa ijoká, lulle káána ñóballá ere hí tikile; katibáállá çeenyleka, hé midhab eh... serikalééllá gaa... gaa fedoká çugkaka. Lúl lúl tikiçe; hé máá hí hol eiy gaa nanuoká mán. ¥aa kinaallá çugkaka in káána gálallá, E bá nyí Illeret seete, kídh ninni- gaalí Daasanach yeetallá er kob bílle nyí mé gáá koota, gaalí yie. Gaal... Mu kিয়ে, gál nigini rúóre- um nigini sugulallá biime... eh... he kisoka, he káánalbiimeka... áár çoy keiye, Les lúllé lúllé ke gaa ijóóllá ény bii el ki çiteká ény Daasanachlééllá tákáma. Mu kিয়ে, Hát kisóótí muuniny. Káána ñóballá yú argeká ití kádhum kaate. Ití bii gaa argiye. Hát káána gálallá hí çug gáá yimie- hí hegesatallá kúlíchallá hé midhab, bár éy taaka bílle fág, ke ma gaa aarginyká hí aargiçaka, hí má aargidoka, nyáá nyí muog. Hát káána gaal gáál çú gáá yimíéllá hé tág káána midhab. Mu kিয়ে, Kiso giri gáll eegedhká bár aale les gaa kekeme- les baanárálle eegeteká gál eegedhká hé amú állá kí çie, muí yie. Hé állá ká yimíe, Daasanach çeeny çú gáá eedhe- hegeteká har Daasanach Kenya kí çičisatka, har ubaa Simaallé hol ki çičisatka. Waram kinaallá káána beeyká tomanaam afur; waram éy taaka tomanaam afur- bii met gaa ijoká çéé wótlé mákárta hí yé gáá çeçeenká hé káána ke muog. Bár kinaalá çéé wót giri hí gál kinaalá hol çú naniyeká hí çabiyeka, káána

ñóballá hé midhab, ití nínaa in eiy øeeyche, hé hí hogotoká úba ití kaate. Mu kieye, øeem kichaa giri hí hol geeycheká; gálallá famitle hí maaleká. Gálallá ká fameka øeem ke geáuoká hééllá, hééllá, hééllá, hí chieká kúlíchle hééllá. Waag guáoká hí nyuoøo. Gálallá eh... eh...øeenyle beeteka aale múún íín wáásaka øeenykúnno hai ká çiiita. Kí tól yíéçie, hatallá muí yie.

Interjection: Clapping.

Com. Nancy Baraza: (*Greetings in local dialect*) Naa! (3 times) Ití midhab?

Translator: (*Audience response*) Fayya! (3 times) Nyáányí midhab.

Interjection: Laughing and clapping.

Com. Nancy Baraza: Mimi nitakuwa mwenyekiti wa hiki kikao, jina langu naitwa Commissioner Nancy Baraza, na kulingana na sheria inayohusika na mambo ya kurekebisha katiba ya Kenya; ninatangaza huu mkutano halali, wa tume ya kurekebisha katiba ya Kenya. Na kabla hatujaendelea na kazi yetu leo, ningetaka kuwajulisha ma-commissioners, na wageni wengine ambao tumetoka nao Nairobi. Upande huu wa mkono wangu wa kushoto, ni Com. Bishop Bernard Njoroge Kariuki, na upande wangu wa kulia tuko na Com. Prof. Okoth Okendo. Na tukipita mbunge wenu, tuko na Com. Dr Mohammed Swazuri. Na siwezi kupita mbunge wenu mpaka pia mimi nieleze nyinyi huyu ni Dr. Bonaya Godana, ambaye alifundisha mimi sheria, Chuo Kikuu cha Nairobi. Na kazi yetu tutaendesha hivi: Kila mmoja wenu ambaye anataka kutoa maoni atajiandikisha kwa hii register; kwa sababu mlivyoambiwa na mbunge wenu, tunatengeneza historia, mpaka jina lako liwe hapo. Halafu tutakuita uje hapa mbele yetu, na utanza kutupatia maoni yako; na unaweza kuongea kwa lugha yoyote, Kiswahili, Kizungu au lugha ya mama wewe endelea tu lakini utwambie tu ni lugha gani utatumia. Na kama uko na memorandum, tutakupatia dakika tano. Halafu utatuachia hiyo memorandum. Na kama huna memorandum, utaongea dakika kumi. Na ukipewa muda wako, kuja uongee, usiogope, na unajua sasa tutatengeneza inchi yetu mpya, ongea maneno yako bila uoga. Asante.

Translator: Aalé mu kieye, Meenychú Nancy Baraza. Mu kieye, Gálallá, halúg káána hí çu gáá yimíéllá máállé hí mé ki yaalká yú, muí yie. Nyatalaam káána yé ká çie- giri eh...sheria kis serikali hí he ki nanasatká hol eiy gaa nanuo- hol eiy gaa nanuo- sheria éy taaka káánaká verenoká; Mu kieye gubay káána ñóballá hol çú gáá chimíéllá gubay øeenyeellá. Aale yáá hí geey, maaláa. Hé øeeny giri ke kakaw- ke ki shosholonká muuniny. Gubayééllá øeenyle øeeny sheria kinaallá. Mu kieye, hátle káána giri øeem éy taaka guáoká ke ma çú sienká, gál giri káána nyí hol çaiya dheegó- eh... chia halúgalo nyí kí chimíéllá eh... bá meetle... meetle yú hí ká geeye. Máá guáo- gílaf çaalá mú ijóólla meenyle Bishop Njenga [interjection] eh... eh... Commssioner Bishop Bernard

Njoroge Kariuki. Eh... máá gílaf ÷aalá mú ijóóllá, eh... Commissioner Prof. Ogendo. Máá máá kúnnua mbunge Dr. Bonaya gílaf ÷aalá ijóóllá meenyle, eh... Dr. Mohamed Swazuri. Mu kieye, Máá kichaa giri guão hí mé ki yaalká yáá er ma sorominy. Máállá meenyle Dr. Bonaya Godana. Af giri héle yú eh... eh... Nairobi eh... sugul gaa totoyká, íini hé káána ke gaa seseen- sheria, nyatalaam timirtle ye shigie. Hatallá muí yie. Maalimochú muí yie. Hújích kínyo yaalmit nyí nannasatká hééllá, muí yie. Mu kieye, Gál ÷éé wót fedoká, ÷éé, állá, káána ke hol ÷ú gáá yimiéllá, ÷éé wót fedoká, hé ÷aallá... ÷aallá kor ká naat, hí meetle állá gaa veero, muí yie. Eh... hát káána kis eh... máá kúnnua guão- gáál mé kiyaalal- Bonaya léélla hí hodheká; hééllá ÷eeny fargogoká. Hible aalé um ke ká ÷a÷alo- tá aalé bii met ki suoyééllá, eh... lésallá geerleka um kináá hí hol ki hoåuo- hí chichiratká; ÷eeny fargogoká. Aalé mu kieye, Máá ÷éé wót kinaallá fedoká, aalé állá meenyle veereka, eh... nyí viiyeka hé ká yimet, eh... hé állá kí ÷ie; eh... har af gál eegedhá÷éé ki hogodhoka, af Buuma ÷éé ki hogodhoka, af Daasanach÷éé ki hogodhoka, eh... af Gabbra÷éé ki hogodhoka, he Kiswahili úba kátaka, máá hí ririatká mán. Af seáééllá, af ñiekú ÷éé ki hogotoka, af Kiswahili yía, af gál eegedha yía, eh... máá hí ko rianká mán. Mu kieye, Gál kis ÷eenyle ÷aate- ÷éé ÷uo- eh... gál kinaallá ali kí ÷ie- ÷eenychia yú hogodhoká hééllá hééllá yieka, ÷éé vee÷e ÷éé tág kodheka; gál kinaallá dakikallé nyí shiicheká chen, muí yie; állá kí ÷een- tá ÷eeny kináá hogodhoká. Eh... aalé hé kinaallá vee÷eká ha nyí kí haåicha gaalí yie. Mu kieye, har ÷eeny... ÷eem kis hí vee÷e- hí alb iåiche- hí nyí ki egeteká hí manítaka, ÷eem giri taalle afo hí hogotoká, hí hogodhoka umle hí çayaka, úba hoogodhóo, ha nyí verenne, muí yie. Mu kieye, dakika tomon giri máat állá ká yiimet- ÷eeny kinaallá hogodhoká, haí geer mare çĩiny, haí bii gaa kikían. Lésallá ÷eeny fargogo- káána ñóballá gaalí hol gaa geåuo- oosle les gaa kiiye- gálaat hí hol gaa geåuoká hééllá. Máá shosholon- nínnaa ÷eem kikiat, ÷eem kakaatká, máá kinaallá hé hib guão lésallá ma ki fediny; ÷eem haí káan. Waag guåoká hí nyuo÷o, hatallá muí yie.

Interjection: Clapping.

Com. Nancy Baraza : Has anybody registered?

Translator: We have just been informed some of the them are coming. As people come to speak they will register one by one.

(Interjection from the Translator)

Com. Nancy Baraza: - Yule ambaye yuko tayari na maoni, kuja tu. Wewe uko tayari? Kuja upande huu. Utuambie jina lako halafu uanze.

Translator: Máá ÷éé wot çuoká hí ká yimet, eh... meenyle... ÷éé wuogodheka meenyle nyí veereke. Máá ÷éé wót çuo- ÷éé wót fedoká eh... hé ká yimet, hí les gaa kie, hé ÷éé huogodho. Iti giri gál ÷eet- he lulle hí gályaab ki dhagasan-hí gályaab ki dhagasana, ÷ee ali kí ÷ieka hí çodo higilaká; hééllá gál ÷eet, héélla lulle met ki çíéllá ití

árgiyya? Ƴeem hí çayyaká haí káan. Lulle hééllá.

(Interjection)

Longole Ajuko: Meenychú Long'ole Añiko. Nyíin gon uçaareká... gon... nyáá nyí gon áli... ál nyí iáaká nyáá nyí muog. Gon hát nyáá nyí guod gaa iáaká. Nyáá nyí dakitere... al giri gaalí çór gaa igiannká hé ali iáo, kor... kor káána ñoballá nyáá nyí çor úba ma igiminy. Taale máá ál niniká hí ka chiratoká ào hai kufe. Sugúl hééllá, hé waalimo mán. Nyáá nyí... les hé gaalí nyí gaa uune. Bak káána ál... ényallá sug çaatí gaalí ká koy. Yaalmit kinyo nyí Kenyallá ki iáaka máá og, afo nyí çabiye. Máá kinyaa gudóká hééllá. Ameený nyí kúra ki çoyeká, war naamaka... war... war tomonaam naama amú a chen, káána kúlíchlé nyí argiyeká hééllá. Kalat gon máá kinyia ninni, ubaa máállá hol hujich çar nanuoká gon nyí argiya. Kalat, hé kinaallá meeny kinyo úba ániíni mare les má gáá kekéen? Máá kídih eiy ke he ki çaraan- tá aale gáál ma çú gáá yiimen- kulich tigid ke aargiro- hát káána kulichalóóllá, hé kinaallá meeny kinyo gon hé ma seeminy, yú dhaayká. Kídih lúl gon hé les gaa kie, gon nyíini gon káána nyí naama- nyí bii el ki çisate- nyíin ubaa kídih ninni Loiyangalan gaa ijo- gaalí Elmolo yeget mare tákáma. Kalat, katiba gon hé máá kinyo ubaa luoch hol çar seseenká gon hé les gaa eeyo, gon hé máá... iny kinyo hé nyí ká shiicho. Hééllá yú ruogone. He tikid um kinyo hé ninniá úba hé sugúl tuoy. Kídhatí gaalí verenoká um kinyo hé máá hí verenká mán; kalat muulam úba hé állá ká yiimet, um kinyo káás lulle gaalí állá gaa eeget. Ƴeenychú ameenyle hééllá.

Translator: Anaitwa Longole Ajuko. Mzee anasema tangu zamani hatukugundua namna tunavyoishi. Ni kama tunawahi kuwa shimoni. Anasema, tunavyoishi hapa, kuna hospitali, lakini sisi hatupati madawa, tunakaa hivyo tu. Mtu akishikwa na ugonjwa kidogo, hawezi jisaidia, anakufa.

Munaona shule ndiyo hii haina walimu. Mukiangalia, mukitembea hivi, mutaona kuna ile border ya National Park, Sibilowi National Park. Namna wanavyo ishi katika Kenya hii kufikia sasa, bado hawatambui vizuri, wamenyimwa vitu vingi. Member of parliament, vile anatu- represent katika parliament ni huyu munamwona Dr. Bonaya Godana. Ni nadra kumwona MP ambaye tunampigia kura wakati wa elections. Pengine kwa bahati leo tu, ametufikia hapa. Katika katiba ambayo itaundwa, ingefaa sisi tupewe nafasi, mmoja wetu awe akitu-represent katika bunge. Pengine hiyo itakuwa afadhali ndio sisi tujulikane. Vile sisi na watu wa Gabora kuwekwa pamoja, haikuwa choice yetu serikali walipanga hivyo, tukawekwa pamoja na Wagabora, hatuna viongozi ambayo wanatutetea sisi kama kabila; tume give up, tunaishi hivyo tu.

Katika Kenya El molo ni kabila ndogo ambalo linatambuliwa lakini sisi hatujafika kiwango cha kutambuliwa kama El molo. Kama vile tunavyosikia Wakikuyu, Wameru, Wagrabra, Borana, wana mtu ambaye anawasilisha shida zao katika parliament, na wao wanamchagua. Tungependa hata sisi tupewe hii nafasi. Anasema hiyo ni ombi langu.

Tuna vijana ambao wamefikisha kiwango fulani katika elimu, lakini ni nadra kupata vijana wetu kuajiriwa wakati nafasi za kazi zinatokea, katika sehemu mbali mbali, ni ngumu. Hamna namna ya watu kutufikia, kuweza kutuajiri. Ni hayo tu.

Interjection: (Clapping).

Com. Nancy Baraza: Asante Mr. Songole pitia hapo uandike jina lako hapo. Tuna mwingine? Kuja kuja .
Endelea.

Com. Okoth Okendo:- Mwalimu unaweza kuendelea.

Korie Makoro: Jina langu ni Korie Makoro Korie, I am the headmaster Ileret Primary School. Kwanza ningetaka kuongea juu ya elimu. Imekuwa shida sana kwa wananchi hasa wale pastoralists kuweka watoto wao shule ni kwa sababu ya karo. Na kutokana na hivyo karo, mara kwa mara huwa tunawafukuza na hilo sio jambo nzuri. Kwa hivyo, ningetaka serikali ifanye elimu iwe free, kila mtu asome. Na tutumie system ya zamani. Kuna watu pia disabled, ambao wanapelekwa mbali, au wanafukuzwa tu hivi bila kuangaliwa vizuri. Kwa hivyo ningetaka serikali ichukuwe hatua kwamba hawa watu, at least kila wilaya ipate institution ya hawa. Kule mbali District Headquarters yao iwe pale pale tu, na wasomee pale, wale disabled.

La pili, ningetaka kuongea juu ya constituency yetu. Hii constituency ni kubwa sana, hata kwa MP mmoja, ni ngumu. Kwa mfano, tangu achaguliwe ni mara tatu, nne hivi, ndio ameweza tu, baada ya miaka hiyo tano. Kwa hivyo ni ngumu sana hata yeye kufika hapa, kukaa na watu wake. Kwa hivyo, tungependa sana kupata MP wetu hapa ili aweze kukaa na watu wake kila wakati. Ajue shida, zao na kufaulu kwao.

La tatu; ningependa kuongea juu ya park. Sibuloi National Park. Kutoka hapa mpaka Park ni kilometre tano tu. Na hiyo sasa, hawiwezeshi livestock kupata grazing corridors ya kutosha. Hatusemi hatutaki park, lakini tungependa part ya park iwe de-gazetted, kama kilometre arobaine au hamsini ndiyo tupate nafasi pia, wananchi kulisha mifugo yao.

La nne; ningetaka kuongea juu ya courts. Kwa kawaida muhalifu akifanya makosa, huwa hapelekwi mara moja mpaka huko Marsabit kwa sababu ni mbali, ni kilometre kama mia tano thelathini and tano, na kuna poor communication, na transport pia ni shida. Sasa unakuta yule mushukiwa, anakaa hapa hata mwezi mmoja, kwa sababu anakosa means ya kumpeleka mpaka huko District Headquarters. Kwa hivyo. ....

Translator: Mu kিয়ে, Yú Koriye, Máákoró inylé. Eh... Sugulééllá máá hí mé ki yaalká yú, muí yie. Eh...
øeenychia káána ñóballá yú çuo- yú hogodho- yú hí ká geåuoká sugúl øeenylé. Mu kিয়ে, ameeny giri gál giri
aany ki seseenká, aany ki seseenká, hát káána nyiiniká; mu kিয়ে, um gaalí sugúl fafuoká hé tág fargogo, muí

yie. Umééllá hé çabeká bire guguso- sugúl çu gugusoká. Mu kieye, aadhká bire giri sugul uría gaalí sugúl ki mure- ke gugusoká ke el ki ee; aalé giri, um hí ká çisat, um hé... um hai sugúl kar gaa çôny, ke yeetká. Mu kieye, sirikáálééllá hé ononyka nyí gaa feço- yú gaa fedoká, sugúl... hé giri sugúl léká gon ha ke bire çu gugúsiny, um hí hálééllá tuotoyo. Mu kieye, Hát giri heleká, giri uçareká. Mu kieye, Yaalmit kinaallá nínaa... bár kinaallá nyí ki çeeféen. Kánaallá hé tág fargogonte. Mu kieye, Gál giri alb hí gaa çeçie- in maaman- eh... héljo- eh... álká ças hí çeeneteká. Mu kieye, Gál kinaallá hé haki giri sugúk totoyoká mán, lés kínyoka. Gál kinaallá hát gál giri gaalí okodieká. Mu kieye, eh... serikale hé yú rogononká les hátlé giri hol ká eyye- hol ká eyyeká, gaalí sugulo gál ááális- hát káána hat kinaalo- in maaman- héljo- alb hí gaa çeçieká sugulle gaalí çiso. Ha gaalí sugúl riny. Gaalí hát gaalí okodieká ka dhagáminy, gaalí hol eh... hol eh... gaalí hol ki hâny. Mu kieye, Gál kinaallá sugulle hát káána eh... eh... gál giri eh... alb hí gaa çeçieká sugulle gon gaalí çiso, lés ñób, inaf ñób eh... hát káána Marsabit yía, halúgalo gáál mé kitaallá gaalí gaa çiso. Eh... máá in manká, máá héljoká, máá nee mánkâ, máá af mánkâ, lúl gaalí ál kinaallá sidho. Ha gaalí eh...eh... eh... sugúl hí a çisan. Mu kieye, çeeny hi naamaká, yú hogodhoká çeeny gár káána ñóballá ke geer gaa ijo- giri mé çaa kúnno- Gabbra- tá aalé Daasanach kí suoye- eh... Bonaya hí mé ki yaalká, Dr. Bonaya hí mé ki yaalallá. Mu kieye, Lésallá hé tág gaa guáo, hé mú tikid hát káána eh... eh... Bonayáállá hí af ma gaa nyuoriny, hefle hí ma uriny. Mu kieye, Lésallá çaa giri ki guáo- giriká hé máállá bal eiy biye; ameeny giri... giri kura nyí çoyyeká ñík káánallá a seâeka, a afurka máállá nyí il kinyo ki argiye. Waram héetíá lulle mán, la; ál... ál hé gaa ijo nyáá nyí muog. Aalé mu kieye, onónyka hát... hát... hát nyí feçéé lés kinaallá gaalí eiy çoy- gilaf çaa halúgolo nyiin nyí ki taalallá máá éy taaka hát káána Bonaya hí mé ki yaal- bar lulle máálle nyí a kí çeçeen- nyí hol geâicha- hé kinyaa nyí ki çierçereká nyí geâicha- nyí me gaa egeet- hé kinaal serikale çú sisidhoká. Hát káána onóo nyí feçoká hééllá. Yeeny ki seâeká çeeny halúgaloo park... halúgallo park káána ke geer gaa ijóóllá, Sibiloyallá. Mu kieye, állá ke gaa kieka, park eh... baaw ál giri eh... ál giri baaw hí taal- gáárká, ití óg. Hé tág ñóbká. Mu kieye, any úba ál mé yé ki çeeset- iish kuoká mán; any lulle hol... hol âirme, állá lés baad gaa guáo he çeçedhenká mán. Mu kieye, báágééllá, hé kieye nyíin nyáá park ma fediny... park gon gaalí les gaa siluo nyáá nyí ma chegen. Hé nyí feçeká park gaalí... gárlééllá gaalí el ki eew, gaalí çíne çáátil nyí kí muro. Any kinyo ubaa nyínalle lés gaa guáóká nyí argiya, nyí him ki naniya- nyí... nyí gaa çeçedheneká. Mu kieye, gon gaalí el ki eew, gaalí Kokoi úba yé gaa çeeyo. Lésalla fagintlé kinaallá gaalí yé gaa çeeyo. Gáár gaalí bíi kinaallá çuo; lés gaa gadiáo- nyí gaa çeçedheneká nyí argiya. Mu kieye, kóóti çeenylé; alb giri gaalí gálaat ki higidho- máát he çeeneyoká gaalí sisidho- gaalí higidhoká. Mu kieye, máát állá he ki çeeneyka, Marsabit bíi he taalká kilometre... hé kinaallá çáb giri he ki fágká, kútúrle kúd chen tomónáám eiy seâe a chenka bílééllá, múi yie. Máá állá he ki çeeneyka, hé ál ñob máá hí sisidhoká mán. Taale állá he ija. Mu kieye, Nyesimano esham maamán; çierim esham maamán. Mu kieye máá gaalí hiigidhe- he çeeneyká, mu kieye álká çúy tikide, çuiyam naama talle állá ija. Hé hí sidho- hí bíi kinaallá sidhoká mán; çeenyle âo ál ñob eh... gaalí beâisat- har máá gaalí higidhoká kátaka gaalí higidho- har máá gaalí ká fufuroká kátaka âo gaalí ká fufuroká.

Com. Nancy Baraza: Anakaa kwa nyumba yake au anakaa wapi?

Korie Makoro:- Pengine kwa cell au anapewa bond. Kuna cell – kwa hivyo tungetaka court iwe karibu, huduma iwe karibu na watu wake. La tano ni juu ya health centres.

Translator: Mu kিয়ে, har hiigin kátaa gon gaalí ká eew, ál ñóballá... yaalmit halugalo káána nyí ki iááállá- gálle bíí fágká mé ma naniny- he lulle hí kí ñóbká nyí feçe. Mu kিয়ে héetí çeeny eh... gálaat rúbáchléká, eh... çuor. Mu kিয়ে állá sibitáálelle guào giri çuoroká hé çayo, kor káána ke ki fuñieka hé çór hí gaa ijoká mán. Hé máá çakitare hí gaa ijo- gáál çuor shiguoká mán. Mu kিয়ে, állá onónya máállé giri hí mé ki yaalká onónyika hé gaalí ká mure, gon állá gaa ijo- nyínalle nyí kí ñóbká nyí feçe. Hát káána fág, eh... kúlla mare máát ká chirateka máát ál he hol ki ruoká mán, nyí hol hursamééllá iáaallá hé tág çeew.

Com. Nancy Baraza: Uko na dakika moja inabakia.

Korie Makoro:- Ok. Asante. Illeret Health Centre, ni hospitali kubwa sana, lakini, hakuna nurse hata mmoja hata sasa. Na sijui ni kwa nini hata serikali ilijenga hospitali. Kwa nini hatuna nurse? Kwa hivyo tungependa Health Centre kama hii, iwe iko na nurses wa kutosha, na dawa ya kutosha kwa sababu ni mbali sana kutoka District Headquarters.

La mwisho ni juu ya ID cards. Wale ambao sasa wako hapa, at least $\frac{3}{4}$ hawana kadi. Ni siku moja moja tumeona hawa Registration Officers kufika hapa na wanakaa. Siku moja tu, kesho yake wameondoka. Na je? Watu kama hawa wote, watapata kadi namna gani? Kama ni kazi ya siku moja peke yake? Kwa hivyo tungetaka serikali wakati inapotuma hawa watu, wakae kama wiki moja, ama wiki mbili, kuhakikisha hawa watu wamepata ID Cards. Yangu ni hayo.

Translator: Mu kিয়ে, ID card, hé giri nigini, nigini, urgía ke lésallá ki ijo- kadi gaalí yeetá. Mu kিয়ে, gál állá gaa ijóóllá gúch, gúch, gúch gál Kenya, lakini hé kadi giri gaalí ki kiimiset, Hééllá máá Kenya gaalí yeetá hé mán. Mu kিয়ে gál aalé gálaat kadi ki mumuro- ká yimetká, állá, kulich tikille, buro, kálmareél aadh állá áo he hí sie, hai çoçodhe. Tá aalé máá óng'or lulle çáábaló- lésallá gaa ijo- kadi fedóóllá háte kadi aargira? Mu kিয়ে, Gál kinaallá gaalí ali ká fie- serikale hí ali ká fiyeka, gon hé állá rám guàoká yíéåuo, hé gálaat kadi ki muro, tá nógúóllá hé kie. Hé giri nínaa...giri gaalí hugut kí mumuro åo...gálaat bár ká kirmisatká kadi mumuratká åo gál...gaalí met gaa kekeenká, hé kinaallá... hát kinaallá muuniny. Mu kিয়ে, ¥eenychú lulle hééllá.

Interjection: (Applause)

Com. Nancy Baraza: Labda Professor ana maswali kwako. Professor? Ninakuuliza, umesema hakuna nurse katika hospitali. Iko daktari? Na nani anakaa kwa hospitali?

Korie Makoro: Hakuna Daktari hakuna nurse. Sasa tunasaidiwa na GSU.

Com. Nancy Baraza: Asante sana na jilandikishe hapa.

Interjection. (Applause)

Com. Nancy Baraza: Ni nani mwingine? Kuja muongee maneno (interruptions).

Hide Hile:- Kwa jina naitwa Hide Hile. Mimi nitazungumza juu ya haki ya ardhi na mali.

Kwa kugusia mfano moja ni kama vile tume nyang'anywa ardhi yetu ya park. Kama vile park ilitunyang'anya ardhi. Wakati hii park ilipoundwa hakuna MDAasanach yoyote alipo ona corner ya classroom. Wakati huo waDaasanach walikuwa kama watu 500. Lakini kwa wakati huu, tuko kama watu 20,000. Sasa tukiuliza kila wakati tunapata park – umetufinya – tuna ambiwa wewe toka kwa nguvu. Serikali inatumia nguvu kutufukuza. Ni haki yetu, ardhi ni yetu lakini hatuna nguvu ya kuwa na hiyo ardhi. Tume hii ihakikishe ya kuwa ardhi iwe ni wenyeji wenyewe wataamua hapa itakuwa park, na hapa itakuwa ni yetu. Wakati hii park ilikatwa, kulikuwa na chief lakini hakujua kusoma; aliambiwa tu, tuna karatasi, ikaletwa akaambiwa weka hapa sign. Sasa hajui kesho itatu affect namna gani. Na sasa wakati huu tunalilia nyinyi mukiandika katiba yetu mpya. Wenyeji wale wawe na uwezo wa kuamua, hapa itakuwa mahali fulani, na hapa itakuwa hivi.

Yangu ya pili ni haki ya jamii, na tofauti za kitamaduni, kikabilaa na kieneo. Kwa sababu nchi ina mipaka kuna mipaka ya mkoa, ya wilaya na ya division, na hata wa kikabila iko. So, kabila likiwa na mpaka, ni lazima kuwe na mpaka tusije tukanyanyaswa na wale walio na nguvu. Sisi ni kabila ndogo na sehemu yote yetu ndogo imekatakatawa. So, katiba ifuatie haki. Makabila yote yaishi katika maeneo yao na utamaduni wao;

Yangu ya tatu ni mazingira na mali asili. Nitoe mfano tena, park. Halafu tuseme kama museum, wanakuja wanaokota mawe hapa, wanaokota vitu vyote, lakini sisi wenyeji hakuna faida tunapata. Mfano, Richard Leakey alifaidika kwa sababu aliokota vitu nyingi sana hapa na sasa amekuwa professor; lakini sisi wenyeji Wadasnach hatujafaidika tulipoteza. Sisi tunaona mtu mzungu anapita hapa na gari, amekwenda ame park. Anaenda anajitengenezea kambi hapo kwa hii laga. Kidogo tunaona mabarabara yametengenezwa mpaka yanaeda huko kwa mawe lakini hatujui watu wanaokota nini. Na hawatuulizi kuna nini hapa? Pengine anatoa dhahabu hapa, anatoa diamond hapa anatoa copper hapa; kumbe hizo ni zake. Anaenda kujifaidisha nazo yeye mwenyewe, na sisi hakuna kitu tunapata. So, tunaomba katiba ikiundwa, wenyeji wawe na haki ya mali asili. Nafikiri kwa hayo, nemesema asanteni.

Translator: Mu kিয়ে, Yú Hííçé, iny Hiille. Mu kিয়ে, Yú çuu lesiet- lés nyiridhe- eed nyiridhééllá ubaa any héllé

ϕeenyle hogodho. Mu kieye, ϕeeny káána yú hogodhóóllá hát park lés kínyo a lulle uuneká. Mu kieye, baagééllá bár gárle gaalí ϕarame- gaalí mumuϕeká, Daasanach sugúl hile- sugúl tuoyá mán, bii gaa argoká mán. Bár kinaallá Daasanach kúd chenka bíílééllá. Mu kieye, Kaana ñóballá nyáá nyí burnayeká, éluf tomonaam naam úba nyáá nyí nyuoϕo. Mu k,ieye, Bii nyí kí chalnate- nínaa nyí... nyí park geer hileka, hát giri fargogintiká gaal nyí park yé kí ϕeàia. Hé oos hí gaa iào. Serikali meka eh... ñiete gáál mé gaa koyye, in gáál park yé ki ϕeàicha. Mu kieye, he lés kínyo kor les fargogint giri nyí ki higila- nyí gaa ϕuϕuata- nyí gaa ϕeϕedheneká ubaa ány kínyo, nyáá nyí mán. Mu kieye, Serikali hí hééllá onoyo- les gaalí mumurat- gaalí park hoáuoká kídhlé giri tuudle hí ki ϕalidhe- hí léká, hí hélé muumuro; ϕáballá park hoyíe, ϕaballá nyí ki hayíe, hí yeeget. Ha serikali hí guorle- les a lulle eh... egéen, park hoâiny. Mu kieye, Bár kinaallá par k gaalí gáár ϕarameká állá hé chiif hí gaa ije; chíf kinaallá hé warçat hé og mán. ¥eem giri gáalle kis hí tág ká koyká warçatle gaalí ϕú gáá sidhe, állá fírmá gaa ϕíit gaalí yie, ào fírmá ϕiidhe. Aaléka, ϕeem káána hí ϕu gáá chimie- hí tág naniyáállá beríka onóo, hé nyí feϕeká raayá giri les ki ϕalaateká gaalí fargogint giri lésle lé- lésle he gaa mumuàoká gaalí shuo; ha serikali hí les in ki náan.

Mu kieye, ... ϕeeny ki naamaká [interjection] Mu kieye, Haki muí yeetallá ϕuu gál giri... giri... hát káána... af hí hol ká eyye-siráát hí hol ká eyye- les hí hol ká eyyeká. Gál kinaallá ϕeenylé yú hogodho muí yie. Mu kieye, Lésal meka Waag hí gáál ki muϕééllá hé garanolle kis Waag hí ϕoye- hát káána múún ubaa kidhatí ϕaalóóllá hát ke hol ki ϕie- garano hátlé giri hol ki ϕieká, les ey ey ke léká. Mu kieye, Hát káána serikaleka, lés káána Division gaalí yeet- hát káána North-Horr tá ϕaallá kí suoyééllá hé gárle ϕayo. Lés ϕaati Laisamis, Marsabit hé çárle ϕayo, Marsabit district eh... a lulle ϕayóóllá hé gár giri Isiolo district, Meru district, hátlé hol ki ϕieká hé ϕayo, ϕaa serikaleka. Mu kieye, kídh giri lésle ki ϕalidheká úba hát kídh éyí taaka hol óloká hol... hol... gáár ki kodhdheká hé ϕuo. Hé kieye gál gálatí far í gogoká hí gálatí lésle uuno, hé hát kinaallá muuniny. Mu kieye, héél káána yú hogodhóólo, nyíini hé kídh ninni iraa mánká, kor káána nyí dhaaycheká lés kínyo gál éyí taaka- kídh éyí taaka nyí far í guogo- kansím hí guguàoká hé nyí les gaa ϕanne, nyí les gaa ϕanne, nyi les gaa ϕanne. Mu kieye katiba, sheria káána hí tág naniyáállá fargogint gaalí nyí ki kiimisat- hát af kínyo taaka, siraat kínyo taaka, nyátál kínyo taaka, lés kínyo taakáállá nyí... nyí kí haycho, lés kínyo helle nyí muumuϕa, nyínaalle nyí muumuϕa.

Mu kieye, Eh... inaf halúgalo káána ke ijo- les hátle he taalá ubaa ány giri lésallá gaa ifo- ke léká, waar yía, ány foforotká yía, bie yía. Mu kieye hát káána park; ϕeenyééllá çáslé yú kí hogodhoká hát káána park, e bá dhaayíe. Mu kieye park gáalle giri hí muϕeká tírfí... tírfí Daasanach hí aargiroká mán, gaalí gíl gáá gigisúá mán. Gál giri eh... gál giri... Leakey gállé giri ká yiimet- research eh... waar lésallá shugunat- les ϕoϕodhoká, gál kinaallá hé tírfí nyí gaa aargiçáá mán. Lés kínyo eh... eh... íini hí kaamuraycha, íini hí sugul guàoká he fedo- bííyle nyonyoronká hí shigicha. Nyíin hé nyí a kí ϕeϕeen- úba nyí mé gáá egewká mán. Mu kieye hát káána Leakey, Dr Richard Leakey, eh... giri káána national museums eh... mé ki yaalká, Leakey ití óg, Koobi Fora. Mu kieye máá kinaallá timirt guàoká [interjection] mu kieye máá kinaallá waar giri kisoká, gál kisoká, laf giri kiso- bííyle ϕiçiteká hol ϕú shuune, timirtle tuoy, in káána he ki guàandhe me hí ϕernedhe; nyíin hátle nyáá nyí lés kínyaallá iáa. Mu kieye hát káána máá édhá bííyllá muul gáá tuna, il halúgalo eel Lomaaling'áállá gaa ϕudha, ϕierim hai ϕane, waar lullééllá kuϕoo yie. He mákárta lésallá gaa ϕeϕedho nyiin nyí a múóg, álláá, ào wáásaa hai guure,

biiyo ki kikite nyáá nyí ma aargiriny, taalle holo nyí hol kí çisate.

Mu kieye máállá waar çabaan, çabaan, çabaan, giri lésalláka ke bire hidheka les hí ki kaamurayoká shuguna-wawaça- kakadha- hi shosholmo- kar ki çaramaka nyáá nyí muog. Mu kieye katíibáállá har yé ká çiiyeka, sheria giri katiibáállá har yé ká çiiyeka, gál giri... kídhi giri Waag hí muçe- giri lésle ki çalidheká hí lésle tákámle he gaa muumuro. Ha gál éiy taaka- biisugéétíá gaa ijoká hí lésle çeemle hógon, les mumúran.

[Clapping]

Com. Nancy Baraza: Ngoja labda iko maswali. Professor? Asante sana. Jiandikishes hapa utuachie historia nyuma. The next person? Iko mama huko. Mama kuja. Patia mwanamke mmoja nafasi aseme. Nitakuita baadaye.

Translator: Mu kieye, Máá eiy mááya? Máá çéé hogodhoká?

[Pause then interjection]

Asha Hilgad Adome Louren: So ningependa kuwasalimia wageni wetu kwanza kabla sijaendelea. Wacha ni wasalimie kwa lugha ya mama, tunaona kama hii ni mtihani, kama vile Dr. Bonaya alitusamilia, na madam akatusalimia, wale walisikia, wamesikia ni ukweli, so (greetings local dialect). Bila kupoteza wakati, kwa jina naitwa Asha Hilgad Adome Louren. Mimi ni mwalimu katika shule hii. I am a PI teacher. Najaribu kuomba Mungu watu wapeleke wasichana shule ili, nipate yule atakaye nifuata niache kuwa peke yangu na aweze kuwa mwalimu ama daktari; lakini mpaka sasa, sijafanikiwa, niko peke yangu. Nimepata wasichana wawili ambao wamemaliza form 4, lakini bado hawaja ajiriwa. Waliamua waoe, lakini hata hio ni maendeleo pengine. Walimaliza 1998 hawakwenda training.

Translator: Mu kieye, Gálallá Naa yú yie, hátlé giri çeenychú yú mé ma gáá kóonká. Lulkícho Naa yú yie, muí yie. Mu kieye, E bá moyíé gáál af ñiechú naa ki yiedhi- kálmaréél gaal bííl mé nieka gaal kieye, oh Nyáá naa éiy taaka- kídhi biilo mare- káltá nyí ma árginy mare- naalle mare nyáá nyí ká uunne, nyáá nyí çaya, gaalí yeet, muí yie. Hátlé káána minééllá gáál naa chie- eh... Dr. Bonaya gáál naa yíéllá, úba gaalí onow. Yú úba maalimo, állá um sugúl af ki totoyo. Mu kieye, Yú sugúl gaa ijeká Waag ruogone, um éiy taaka hádaká úba gaalí sugúl ká fafuo- úba ye el gáá vereno- máá maalimo yegetká hí yé gáá çeçeen- máá çakitare yegetká hí yé gáá çeçeenká waagle tágo yú ruogone. Káána Yáá hátle máá argeká mán, Yú takáma ali gaa ija. Aalé mu kieye, Háda métikil... [interjection]

Aalé mu kieye, Um métikil naama, úba hé sugúl beete. Aalé um naama kinaallá hé máá hí hujich ki veereká mán, hulaalle áo gaalí shuunne; mú tikil ini Aarkoy, máá kinaallá veel lesallá hí eedhe. Hé kinaallá aale máá iny

£-Koolony hí eedheká, ití óg. Aalé mú tikil, hé kinaallá ini Girma, máá kinaallá lésatía máállé, gál halúgalo állá gaa ijo- GSU máállé kansich mare hí eedhe. Káána hé lésatía gaa íáo. Aalé mu kieye, Gálallá káána áo gaalí ál ñob gaa hergíéllá, onóó biiy met ki seseen- sugúl totoyoká, hé hí bire øú gusoká mán, bire ál gaa argoká mán. In aalé ñíik é gaa ijoká má fedo, in áo shuune.

Com. Prof. Okoth Okendo: Hawakwenda training? Walipata nini?

Asha Hilgad Adome Louren: Hawakwenda training. Walipata C. Nafikiria C- (Minus) Mmoja ni msichana wa catechist Philip, lakini ameolewa na mwenyeji pia nafikiria ni mwalimu Hillary. Hillary Mwendeya, nafikiria unamjua.

Com. Prof. Okoth Okendo: Ako hapa?

Asha Hilgad Adome Louren: Ako hapa. Na mwingine aliolewa na GSU Inspector ako Nairobi.

Com. Prof. Okoth Okendo: Wewe ni kutoka wapi? Nikutoka Baringo? Alipata ngapi?

Asha Hilgard Adome Louryen: Alipata C- na ile sababu ya wale kuamua kuolewa ni kwa sababu ya school fees. Hawangeweza kwenda college kwa sababu hakuna namna ya ku-sponsor hawa. Tunataka tupate sponsorship hapa Illeret kwanza. Kwa hivyo kitu cha kwanza ningependa kuongea ni juu ya elimu. – education.

Katika hapa Illeret, kwa sababu ni kabila ndogo, bado hatujaanza kupata mambo ya sponsorship. Nimesikia mkianza kuongea mambo ya Wazungu kuja, mambo ya National Park ni ukweli, kwa sababu ukiangalia Masai Mara, na nilitembea huko, wale wananchi, the local people wa Masai Mara wanapewa sponsorship. Lakini kama sasa, Dr Leakey yeye ana-operate hapa na he is not helping the community, kwa kupeana sponsorship. Kwa hivyo hatuoni umuhimu wa Wazungu kuja hapa, ama watalii kukuja hapa. Kwa hivyo tafadhali tunaomba katiba at least serikali wasimamie mambo ya karo za shule, ili wale kabila kama hawa waweze pia kupata elimu.

Ya pili, shule kama hii ukiangalia, tuko wawili, government teachers. We are only 2 and we require teachers. So, tunafurahi pia kupata MP wetu leo and so we are saying we are having a shortage of teachers, simply because we are very far from the Central Government, na tuko kwa border. Kwa hivyo hatupati usaidizi kwa haraka wakati tunapouhitaji. Sio ati tumekosa waalimu wale wameenda training katika Kenya lakini I know tuko na vijana wengi wa Garba ambao wameenda na tumesoma na wao training college. Tumekuwa in the same colleges, but now Illeret, because it is under North Horr constituency, na government wanasema waalimu

hawako, tunaomba katiba at least waangalie ya kwambawaalimu area kama hizi, ama wale walimu ambao wameenda kwa wingi wawe transferred – yaani wapewe kazi, wakuje area kama hizi wafanye kazi. Na kama mambo ya security, huenda yakuwa because Gabra and us sometimes are not in good terms; MP ataongea hiyo baadaye atajua ni njia gani. Kama ni yeye pengine anaambia hawa waseme Gabra wasikuje kufundisha hapa, Dasnach peke yao wafundishe sijui. I think he is going to answer later.

So, shule ya Illeret ilijengwa zamani sana. Mukiangalia hivi, hii ni juzi tu tulisaidiwa lakini shule yenyewe imejengwa pale, na tumeshindwa mpaka saa hizi, North Horr - they have constructed many primary schools but Illeret up to now haijafika mpaka class 8 and we have our MP here, hatupati usaidizi ya madarasa tatu kuongezeka, ili zifike darasa la nane. So we are really having problems even in construction, because these people, they do not know mambo ya harambee philosophy. Tunahitaji katiba pia, government waangalie madarasa zimefika mpaka darasa la nane ama vipi? Kwa sababu, ukiangalia hawa watu, hawajui mambo ya harambee hata tukiwaambia. They don't know. Sasa, tukiangalia hivi, kuna wale wanafunzi ambao wanafaa kusoma North Horr Primary School; lakini, wenyeji wamejaa. Wale wanatoka hapa Illeret, walimu wa huko na headmaster wanasema already imejaa, kwa hivyo sasa hawa watoto tutawapeleka wapi? Tunahitaji madarasa iongezwe. Na ni kazi ya serikali, tunafaa kuona serikali inatusaidia hapo.

Na ya mwisho ni mambo ya security. Daasanach wako mara mbili; tuko Kenyan Dasnach na Ethiopian Daasanach, we are divided into two. Sasa unakuta kwa hivyo security hapa Illeret sio safe, kwa sababu wale wa Ethiopia wanakuja tuko na Turkana hapa tuko na Shangilla, pia wameingilia mambo ya kuuu, wanatoka huko wanaanza kuharibu maneno hapa wanaua watu, wao wakitoroka, serikali, inanza kugeukia wale watu kutoka hapa, and yet we are innocent.

Kwa hivyo tunaomba askari kama wako chonjo, wawe macho. Kama iko mambo ya border waende waangalie, ili waweze kujua victims ni kina nani? Na kama kuna wale ambao wanauawa serikali nafikiria wanaweza kuchukua hiyo jukumu ya kuwalipa. Kwa sababu sisi hatuwezi kuwalipa, na hatujui ni akina nani. Serikali ichukuwe jukumu ya kuwalipa wale watu ambao wamekuwa affected. Na ni hayo tu.

Translator: Aalé mu kিয়ে, Yú úba erkob héchia hogodhoká sugúl çeenylé. Aalé mu kিয়ে, hát káána biime Híçé hí álla gaa hodheká; Híçe kিয়ে, máá giri ke Leakey yegetká, máá kinaallá lésallá he kamur guåoká gaa eedhe- les ki kamuray- gál éiy taaká eegedhá úba állá ká yiimedhe, kor sugul gaalí gáál ki çíçísoká mán, hé gaalí gáál tág kí kokúá mán. Les métikil, gál gaalí Maasai yeget mare leslé muí yie. Lés kinaallá Yú sedhe; lés kinaallá Yú sedheká lés kinaallá úba hé halúgalo gaalí park yegetallá hí gaa íáe. Aále park kinaallá gallé giri eegedh- hí ka yiimetká tág hé gál les kinaalúá kamurasie. Gáál sugulaam ki çise- um giri sugúl totoyo- biyy met ki seseenká, um kinaallá úba birmo çú gugusa. Aalé káána ñóballá serikali Yú ruogone, muí yie. Serikali hi çaa giri sugulká ki çiiyo- çaa giri um bire çú gúsáchle çaalé. Aalé mu kিয়ে, Hé ki naamaká sugulééllá káána ke

hatallá ki fuñieka hé hol gaa çér. Sugulééllá gallé giri waalimo um sugúl a ki totoyoká naam tákama, aaléka Koriye ubaa mu íini. Aalé serikali úba maalímo nyí ruogonne, muí yie. Hí nyí maalímo a çú fiiyo. Aalé mu kieye, Yaalmitééllá úba hé tág ká çiiye- aalé máá giri kúnnua guão MP káána hé ka yimie- ke hol af ijóóllá. Hé káána halúgollo eh... ke maalímo ilishá ma ki aarginyallá, múún ke... lés giri çeem... çeem kinallá hí yé gáá çeçeenká ke gaa fág. Biiy fágó ke ija. Kálmaéél çee he yé ká çieka çéé ál gaalí ki hiloká mán, çee íin ào bíítí me haí ki çidhe. Múún har ha ke ká çite, hát kúnnuaká ke ija. Aale mu kieye, Lésal halúgalo Kenyáállá geerle, maalímo um sugúl af ki totochoká ke çabe hé ki ma yegen. Maalímo hé les gaa ião- hát káána North-Horr çaalééllá ke yieka, um Gabbra um burnay- æaal úba nyí hol sugúl af ião- nyí hol sugúl çar beeseteká káána hé ál kinaallá gaa ijo. Aaleka serikali úba bá hí állá kí fuñiyo. ^aInáa íin káána hé gáál çeåeneyoka gál giri Gabiráállá nínnaa lés kúnnuallá gaa kikiadha; nínnaa kalo gaa mumura, lés kúnnuallá gaa kikiadha. Hé kinaallá gáál çeåeneye. Aale serikali úba les ká dhaaycheka, múún tuud kúnno e bá kí hol geeyo- gál giri gaalí um kúnno ali çu gáá fuo- um sugúl af ki totoyoká ha ke il çeewká ki eebísan. Aalé mu kieye, Sugulééllá, sugulééllá bíé gaalí gaa çiseká hé fagínt hí çeew, bíí gaalí sugulééllá gaa çiseká hé fagínt hí çeew; sugulééllá gál giri erkob hí mé gáá kodhdheká æaal káána hé káru yíe. Sugúl erkob ártía gaalí mé gáá kodhdhe, bíílá gaalí gaa çise, in he ká chimie. Ameenya kinaallá suguléélla gaalí çiseká ubaa sugul North-Horr. North-Horr káána sugúlká hé ál ke sugúl çú çeçedhoká mán. Sugúl lulle hí kud, lésle hé sugúl hí kud chie. ^allá káána ñóballá hátle ény tákach, naama, seåe, afur, chen, leh, tiiya, síétká hátle hé ke ma árginy. Aaléka máá kúnnua guão lés kúnno mé ki yaalká káána hállá, hé kayimie- hé ali ijóólla. Aalé máál úba bá hí çeenyéél maalo.

Aalé mu kieye, Um giri North-Horr állééttía sugúl gaa totoyoká, kálmaréél ál choo- af giri sugúl gaalí af fufuroká ubaa sugúl war meenylé giri gaalí gáá kokootká, lésal ki mada, sedheka sugúl meka um hí higilóóllá lámhá he ki seseenne. Sedheka lámhá çáb giri gaalí fedeká hé um lesatía hí koch yie. Gál giriká gál ál he sugúl gaa argoká mán. Aale umééllá ále he sugúl gaa totoyó?

Aalé mu kieye, [¥]eenychia biiy el çadká gál gáál çeçeeká. Aalé mu kieye, Daasanach met hí naama, hé gaar hí eiy çoy. Daasanach Kenya taaka, Daasanach Habesha taaka. Aalé Daasanach Kenya giri lésallá gaa ijoká taaka. Aale mu kieye, Hé kinaalá les hátlé giri ke gaa ijoká, les hátlé giri gaalí çeçeenká. Daasanach hátlé giri met hí naamaká, Buum hé lésalla geer gaa ião; hírállá he gaa awuanna. Daasanach úba káána hé shokodaam halúgolo béé kinaallá hile. Aalé gál lesatía gál kinaal káyimieka hé gáál hol ká muog, chúúre meka ká ruruma. Káyimieka gáál lulle çug çú gáá çieka he Buuma he yeedhe, kídhó he yeedhe, ào gáál çubçuboo yie. Daasanach ubaa Buumle çarool yies. [£]in ào aalé lésle karo ki çoy. Lés kar ki çoyka, gál giri kúnnua- ke hol lésallá af ijo- serikali ko hol lésallá af ijo- gál kinaa íin aalé múúní gáál hol çú gáá nadhe. Hééllá itíní hí çeeneyche he yeedhe. Aalé mu kieye, **[Clapping]** Aalé mu kieye, gál giri ashíkarká, gál kinaallá hí biiy háçabaanká çeeçeen- hí gáár af kí çeeçeen; hééttí har gál halúgolo gálaat yegesallá he ál mákartaká ká nadhe- máádhat yieska, gál halúgalo gaalí máádhat gaa yieská, gál kinaallá serikali hí hé mákartaká gíl gaa gito.

Com. Nancy Baraza: Any questions? Wale wasichana wawili sasa wameolewa sasa wale Bwana zao

wanaweza kuwaruhusu waende college?

Asha Hilgad Adome Louren:

Translator: Wako tayari.

Com. Nancy Baraza: Nilettee majina baadaye.

Com.Okoth Okendo: Madam, you are saying that part of the problem is about transfers from the Central Government, that is why they don't want to come because it is far. You want majimbo?

Asha Hilgard Adome Louryen: Majimbo has its advantages and disadvantages. Hatutaki majimbo, lakini tunataka serikali iangalie haya mambo kikamilifu; because if he works under the central government, I think he is able because central government sio ati ni president peke yake. You are also part of government and you should be able to reach all parts of the country.

Com. Nancy Baraza: Asante. Yule mzee ambaye alikuwa hapa amekuja? Ngoja mzee, wacha tumalize na huyu, halafu wewe ukuje.

Mzee: Ok. Sawa sawa. Sema jina lako halafu uanze.

Michael Moroto: Mimi naitwa Michael Moroto.

Com. Nancy Baraza: Na mukinyamaza tutasikia.

[interjection from the Daasanach translator] Anza.

Michael Moroto: Mimi nafikiri nitapitia tu hata imepatiwa na waalimu mambo ya elimu. Mimi naonelea, hii katiba ambayo itaundwa wakati mwingine vijana wetu wale wanamaliza shule hata kama sehemu nyingine za Kenya - nafasi hakuna, wachukuliwe kama walimu, ili warudi hapa hapa. Hiyo ikipitishwa, halafu iwe sheria, halafu vijana wachukuliwe hapa, nafikiri kulia kwetu itaisha. Tukienda kwa maneno ya National Park, Park tunajua yale makabila yamezingira park katika Kenya, wamenufaika sana, wamesaidiwa. Sisi sasa location hii yote imechukuliwa na KWS; tunufaike pia. Tunataka mpaka usongeshwe mpaka karibu na Kufora, tupewe nafasi. Na watu wa KWS wasaidie community hii kwa sababu– wamekulia park hii sana. Wasaidie community hii, kwa mambo ya sponsorship, na hata kwa ujenzi.

Halafu jambo la tatu, – mimi ningeonelea, maoni yangu tungepewa Division. Yaani sheria ingepitishwa, kabila kama hili, sisi tuko karibu na border, mbali na District Head quarters. Huduma iwe karibu sana na wananchi. D.O. awe hapa, kuwe division hapa. Sisi ni watu mamifugo wachungaji wa mifugo. Na mambo yavitambulisho, veterinary services ziwe permanent hapa. Najua Division ikiwa hapa, ofisi ya DO Veterinary officer watakuwa hapa. Sisi watu wa border, tupewe askari ya kutosha ya kuchunga border.

Kwa sababu njia hii hatuna gari barabara ni ndefu, saa zingine kazi inatangazwa, kwa muda wa wiki moja huko Marsabit District Headquarters kama ingepitishwa sheria ya watu walio mbali kama sisi; kuajiriwe watu waajiriwe wawe hapa hapa. Iwe special consideration, kwa sababu ya barabara na mambo mengine kama hayo.

Halafu, ya mwisho na ni muhimu zaidi, vile wananchi walisema hapo mbeleni, tungekuwa na mbunge wetu, ambayo sasa, angepelekea shida zetu na matatizo yote bungeni kutoka hapa. Nafikiri mungetupitishia hii tutasaidika sana. Asanteni.

Interjection: (Clapping)

Translator: Aaléka I-Habara kিয়ে, Yú çeenychia giri káána çu gáá kie- hogodhoká çeeny giri gaalí állá gaa wuogodheká, hé kinaallá sugúl çeenylé. Aalé mu kিয়ে, Hát Yú fedoká, um giri kínyaa giri lesaloká he sugúl tuoy- sugúl beeteka, har hujichaam éy taaka he manítaka, serikali hí çaa waalimoká ki eet, aalé waalimo yieka hí geá lésle hol çu gáá naat, hí lés um sugúl gaa oonisu. Aale mu kিয়ে, gál rúóreká, hát káána nyatalaamééllá aalé káána gaalí tagano nanúó- gaal gáál shokodaamééllá hegesetallá- çeeny kinaallá he hol çú fame- gál rúóre gaalí gáál gaa shugunat- gaalí hujichaam ki verenoká, buony barlulle nyí bebeenóóllá úba mán hai cheedhe.

Aalé mu kিয়ে, ¥eeny káána... e bá aalé park çaalle bá kí hol çú naat. Park bá Yú çeenyle eedhe. Lés Keenyáállá geerle kidh giri inum giri parká ki ijoká, kidh naallá lulle hé tág gaalí hé mákartaká shie, les gaa kie; hé gaalí les gaa eey. Aalé mu kিয়ে, Nyíini giri lés kínyo iin lulle park hí murate- kor hé nyí aargiça mán- park álééllá nyí gaa aargiça mánká, nyíini kinaallá baaw halúgalo állá taalallá kalat gaa eew, gaalí bííy siri Lorenyang hatía sidho. Aalé mu kিয়ে, Gál giri géémá, gál kinaallá hé tág park hééllá ki kamuray, gál giri lesalo- raiyá giri lesaloká, hí raayá kinaallá úba yiir gáá chirat, çaa giri um dugúl totoyoká bíre çú gúsáchlé, ubaa warçasam... hí sugulééllá sugúl a ki çiso.

Aalé mu kিয়ে, Hé ki seæká, mu kিয়ে nyáá tág les giri guão- hát káána Marsabit giri ke geer gaa ijo- çeem lulleka ke çú kirmisatká, nyáá ták nyí lés kinaallá gaa fág. Aale hé ki seæká, lés kínyaaallá gaalí tákámle hoyo- áo hí guorle naat; hí guorle naat ubaa lés káána nyí hol çiyiáállá hol gaa çisat, hí ¥iyóólle çayo, hí máállé hí mé ki yaal MP ká guorle gaa çayo. Aalé mu kিয়ে, Lésallá gaalí guáanay- D.O. tuudle állá çú gáá galeka, buony káána guão ke bebeen- gálallá állá ijo- galallá káána guão raar állá ijóóllá hé káána gúch hé kádí mán. Kadi

buonye ke bebeenallá, D.O. állá çu gáá galeka, gál kaaçiká ào úba állá hai çú gáá gale, barlulle afo ko hol ija. Aále çéé tikid, çeeny kinaallá bá úba gaalí wuogodho, muí yie. Gál giri hát káána múúni, Daasanach, giri gáaraf ki ijóóllá. Aále raaya, hát káána múúni, giri gáár çaalééllá ki ijóóllá, hát Yú fedoka, gál hí çeçeen- guáo, guáo gaalí ká shuo- hát káána óngat; gúâoká gaalí ká shuo.

Aalé hé ki chenká, nyíin nyí gál aanyiet, aanyo nyí çar seseenne. Nyiin nyí gál aanyie; les tág hé baash hí burnayká; állá çuor hé mán, barlullé ko hol gaa kirmita. Lésallá gaalí guáanay- D.O. állá çú gáá galeka, gál giri aany hirís verenoká, gál kinaallá ào úba állá hai çú gáá gale.

Aalé hé biyy el çadká, mu kieye, Hujuchaam gaalí verenoka bííllá gaa verenoka hé tág fág, hát káána Marsabit; aalé çeeny kinaallá gaalí wuogodhe- ke róçi gaa maaleka, um giri onónyika hujich higiloká, giri biyy mé nanuoká, hé ál he naatká mán; les muulam mán, ál ke naatká mán. Aalé hát Yú fedoká, hujich har gaalí verenoka, gaalí róçi gaa wuogodheka, Daasanach íin gon gaalí lésle... gaalí vereno- gaalí fedoka, lésle gaalí káyimet- gaalí lésle gaa vereno.

Aalé mu kieye, Máá kínyaa MP ká gon serikali hí nyí ká shiicho- giri barlulle nyínalle nyí hurt ijo- aalé buony kínyo hoáoçééllá ki nannaat- Parliament álle sisidhoká. Máá kinaallá gaalí nyí ká shuo. Çeeny hatalóóllá hí nyí tág kí koyyeka, ha nyí çuuwayya.

Com. Nancy Baraza: Mzee wewe kuja sasa.

Mzee Akuya: Na kusalimia kwa lugha ya mama yangu sasa (local dialect).

Com. Nancy Baraza: Sema jina kwanza ndiyo uendelee. Marco Akoya.

Com. Otieno: Marco ni jina ya baptism? Endelea.

Marko Akuya: Aalé káána máá kúnnya guáo urúa ke lésallá... ke Waag vivisatká aalé káána ijóóllá. Katiba aalé urúa ke Waag ki vivisatká hát he ká faanééllá. Aale káána galallá ubaa MP hol çar ka fameka, úba nyáá nyí çuom ma kokony, nyáá nyí heyyiye. Hé giri nyí lésallá gaa feçeká. Park bííylá, héle Yú gaa ijeká, Maasai Mara. Aalé káána, hé giri Yú lés kinaallá gaa argeká. Park kinaallá umle giri secondary tá ubaa Primary lé; sponsorship lulle um kinaallá hí sugúl ki totoyo. Aale hé biime, aalé ko hol geeyká, hé kinaallá héélla.

Aalé hé giri ki naamaká. Amet giri nyíin nyí lésallá ki çalaateká, ñaakínyo, állá nyí ki çalaateká; hé midhab- giri Kéényállá giri hí kokonyeká kálta nyáá nyí ma kony; méká. Aaleká lésallá gálallá hileka, aalé káána Yú argeká ha nyí konyo. Lésallá báásh tikil hé nyí kí hure, tá aaleká çuor giri nyí kokonyo- nyí egewká nyáá nyí ma

aagiriny. Lésallá báash tikil Yú meenyle maale, báash kinaallá Ukimwi gaalí yie. Básh kinaallá hatari sana kwa sisi. Básh kinaallá lés kinyaa aadh çayóóllá hol ma ki çîn, ào haraka nyí kufananna. Hé nyí kí ñóbká mán. Na aaléka gálallá állá ijóóllá çeenyééllá úba lésatía hai higila. Na park hééllá káána lua hí gaa iifo mán, gar hí gaa iiyo mán, gur hí gaa iyyo mán, arb mán; hé mákárta máá faranchíilla hí állá ki áiidheká ke muog. He waar muí shigunatal mí ki çuwaka, mí ki mídhaka; nyiin íín aalé nyáá nyí mé af gaa guguáo- meenyle gál édheká les ká guure. Mu íín hé heyyie, ali gaa eedhe. Na hé kinaallá úba itin hí lésatí sieteka itín hí dhaayyíe; kídích kináá úba véé, gon hol geeyyíe.

Translator: Sasa kila siku sisi tuna maombi yetu tunaomba, kwa nini MP yetu hatutembelei? Sasa Muheshimiwa wetu amekuja yuko hapa na ingawa hatukuka chakula, tumeshiba. Mimi nilikuwa mfanyi kazi wa KWS wa zamani nilikuwa nikiishi pande ya Maasai Mara. Nilikuwa surbordinate staff. Wakati nilikuwa Maasai Mara, shule ya huko kutoka shule ya msingi mpaka upande ya sekondari huko, watoto wanafunzwa na watu wa KWS. Wanakuwa sponsored, halafu wanasoma. Sisi tangu ukoloni uondoke, wakenya walikula matunda ya uhuru lakini sisi tuko mbali hatuonji matunda hayo ya uhuru. Kwa vile sasa serikali imetukumbuka, hayo matunda tutakula. Hayo matunda hi kama elimu, hospitali, na maendeleo mengine.

Kitu ya pili, hapa Illeret kuna ugonjwa mingi sana, na ile kitu inaweza kutusaidia hakuna. Ile huduma ingekuwa karibu mtu akigonjeka angekimbia huko atibiwe na apone haraka, lakini, huduma haiko karibu yetu. Kuna ugonjwa inaitwa ukimwi. Anasema hiyo ugonjwa ni hatari sana. Hio ugonjwa haisikizani na nchi yetu ya joto hii, mtu akipata tu kidogo, anakwenda. Hiyo maneno iende iongewe huko Parliament, huduma tuletewe karibu sana.

Hii park, hakupatikani wanyama kama simba, ndovu, nyati au kifaru. Na Wazungu wakija, wanaangalia wale wanyama. Sijui kwa nini Wazungu wanakuja kwa wingi nchi hii na hakuna kitu – usaidizi wanatuzaidia nayo. Pengine kuna kitu muhimu wanaokota kwa sisi hatujui. Nina waomba mkienda huko, muongee na Dr. Leakey, halafu aangalie welfare ya watu wa area hii kwa sababu yeye ndiyo ametajirikia hapa.

Com. Nancy Baraza: Uko na dakika moja inabakia sasa.

Marko Akuya: Asanteni sana.

Com. Nancy Baraza: Ngoja ngoja. Hii matunda ya uhuru, ulisema kwamba nyinyi hamjakula. Na unafikiria Wakenya wengine wamekula sasa munataka pia mpate muwe karibu na wao?

Translator: Aalé mu kieye, Itín kieye hé mé giri gál Kenya hí koyká nyáá nyí ma kôny, hatallá chie. Aalé mu kieye, hát káána nínaa kuuní taawuyoká eh... gál Kenya éiy taaka háí koy, aaléká kúún úba hí aargiç- ubaa gál

kinaal hí hol kí ñoobonotká feçe? muí yie.

Marko Akuyá: Hát kinaalá Yú fede.

Translator: Tunataka tupatiwe hayo matunda, kidogo tusonge tuwe karibu na nyinyi.

Com. Nancy Baraza: Wewe bado kijana, tutachukua huyu mzee. Mzee unataka kuzungumza?

Korinyáng' Lais: Naa! Naa! Naa! (**Response greetings**) Meete ye íaimia? Hé midhabká hátle má arginy háluke. (**interjection**)

Yú úba yáá çeeny guão çuoká mán. Yú mááchia guáoóllá hegete. Máállá lésallá le. Park gaalí ál ñóóballá kaníellá hé muí óg, bá hé muí muog?

Translator: Habari? Anasema amezoea kuongea akiwa amesimama Mzee anasema sina mengi sana. Anasema mimi nataka kuuliza huyu mzee wangu, anasema huyu ndiye anasimamia hii area. Anasema hii park ambayo imeletwa karibu na sisi, amejua hawa hawajui. Anasema hii swali nikikuuliza unaweza kunirudishia halafu niendeleo.

Com. Okoth Okendo: Unangoja majibu? Mwambie yeye anajua kama yeye tu.

Translator: Wewe mheshimiwa unaniambia mimi ninajua kama vile unajua. Kwani mimi ninaishi mahali wewe unakaa? Mimi ni member wa parliament?

(laughing and clapping)

Dr. Bonaya: Mwambie yeye nilikua kwake kabla ya kuingia mjumbe.

Korinyáng' Lais: Tá Yú ógká, mu íín ál he ijo- he ye ki léélo- Yú gaa ija?

Hé çuwa.

Léskuallá, kuuní luoch gaa lééllá, káána gál éiy les hí taakaká geå káána léskuallá gaa ija. Mu úba gáál óngaát naam má shuguo- gál halúg éiy- les hí taaka, Itobíállá ko hol má argo; gaal hát he lésal kí çeçeen.

Translator: Ni kweli. Ulisema, hii nchi yako, wewe ulisema mimi naitwa Aduoi, yaani simba. Kuna watu wengine wa nchi nyingine wanakaa kwa area yako. Anasema kile kitu mimi naomba, na kwa niaba ya wananchi wa Illeret, anasema kile kitu mimi naomba tupatiwe security ya kutosha.

Com. Nancy Baraza: Please translate only what is important.

Korinyáng' Lais: Máá lesalloká ká ñe, nyí chie. Yú yáá lés fafuoká mán; sháámbachú aany. Yú káána állá ki ijóóllá gaar héetí, park héélom, gon hát giri nínaa hiiginká ijáat.

Translator: Anasema wakati tulikuona tu, tulifurahi tukasema sasa mkubwa wa area hii amekuja. Kumbe huyu huja hapa area hii tukiangalia, hakuna ukulima. Hatulimangi shamba. Sisi shamba yetu ni mifugo. Mahali pale sisi tunaishi, sisi tunaishi kama wafungwa, kwa sababu hapa ni park, tukisonga kama kilometre karibu 20 hivi, ni border ya Ethiopia. Sasa tumekuwa squeezed. Sasa tunaishi kama wafungwa.

Korinyáng' Lais: Máá édhdhallá; máá édhdhká kiat Yú hát çabaanká ógká. He lésallá ki fafaanallá Yú yáá guáoká; máá édhdhká. Erléká máá Talyanno Yú arge. Yú aargiróóllá máállá ñielle amú úba hé ma çaláan. Yú yáá guáo. Gál kinaallá Yú aargireká, máá il çaatí gaa ijeká Yú arge, meenyle Foris. Gál állá ijeká mú tikil Irasant, mú tikil hí Leeça. Maatí gálle hát çabaanká ija; Aalé Yú máá Kenya aargireká máá kinaal har édh. Nyiini giri nyí niginiká, He gál tooméél ál ijeka geå çaal kí nadhe.

Translator: Anasema Mzungu ndiyo kitu mimi namfahamu kabisa. Mzungu wakati alikuja area hii kwanza alianzia huko karibu na border. Alikuwa area hii wakati huo nilikuwa mimi mdogo sana. Nilikuwa kijana. Mara ya kwanza niliona mzungu, niliona Mtaliani. Mimi ni mzee. Wakati niliona Mzungu mara ya kwanza mama ya Mheshimiwa, pengine hata hakuwa amezaliwa. Mimi ni mkubwa. Anasema huyo Mzungu wa kwanza niliona, alisema ya kwamba pengine hapakuwa na boundary.

Huyu naye Mzungu wa kwanza niliona alikuwa anaishi Ethiopia huko. Jina lake anaitwa Forest. Wale waliishi hapa moja alikuwa anaitwa Irasanti na moja anaitwa Lega. Anasema wale walikuwa wakiishi huko. Raha yake ni wale walikuwa wakiishi karibu yake, wanakaa vizuri. Anasema wakati niliona vile mtu anatoka mzungu vile alikuja pande hii; niliona hata pia nisioge. Sasa sisi watoto wakati tuliona huyu Mzungu wa kwanza tulisema ni wale walikuwa huko wanasunguka wakapita pande hii.

Com. Nancy Baraza: Mzee sasa uko na dakika moja.

Korinyáng' Lais: Aalé bár nyedhe káána les çoyéetí nyí gaa yíéáianeká, moja! moja! nyí gaa chegieká, les aalé gál édhdhká haí gaa gaala.

Translator: Anasema wakati wa uhuru, siku ya uhuru, wakati tulikaa kwa ile kivuli, karibu na ile miti imeanguka, wakati tulifika tulishangilia kwamba sasa ukoloni imeondoka, ni sisi sasa Waafrika tumechukuwa inchi yetu.

Com. Nancy Baraza: Maliza. Maliza hiyo point yako usiende. Anataka sasa tufanye nini?

Korinyáng' Lais: Máá édh taakaka aale he kieká, gál giri fas hí tikide hol ki nadheka meenylé nyí maaleká Afriká! Oh, eh kí hol kinaat, kí hát øabaanká yíeåuo nyí chie. ¥eeny kinaal íín máá giri guåo- Arap Moi úba muuniy, Kenyatta léká hí øeeney.

Translator: Mzee anasema wakati Wazungu waliondoka sisi tulisikia hii nchi itakuwa ya Waafrika, tulifurahi sana, tukasema wacha Wazungu waondoke, sisi Wafrika tubaki kwa nchi yetu, tufurahi. Anasema kumbe hiyo katiba wakati ile ilikuwa ni ya wakoloni. Ni ya kikoloni. Sasa ni vizuri vile sisi tuko hapa tuunde katiba yetu na tuwe chini ya hiyo katiba yetu.

Interjection: (Clapping and laughing)

Com. Nancy Baraza: Mzee, down country ni wapi?

Korinyáng' Lais: Mú Naaréæey bíllá gaalí ma yéén.

Translator: Nasema down country nafikiria ni huko Nairobi.

Com. Nancy Baraza: Asante mzee. What does this man do? The old man has not registered.

£rgiená Korinyáng': Mimi naitwa Irgieana Korinyáng'.

Com. Otieno: Wewe ni jamaa yake?

£rgiena Korinyáng': Hapana. Ni jina .

Com. Otieno: Ni jina tu inafuatana? Una ingine?

£rgiená Korinyáng': £rgiená Korinyáng'.

Com. Nancy Baraza: Haya endelea.

£rgiena Korinyáng': Mimi nina furaha sana katiba kutusikia hapa Illeret. Angalao sisi ni watoto, lakini tumefurahi sana. Katiba ni matunda, vile mzee Akuya alisema. Kama hakujua matunda ni nini, matunda ni hii. Tuwache ya zamani na tukule ya sasa. Na juhudi ya kunileta hapa, ni maoni tatu.

Maoni ya kwanza ni usalama. Kama katiba inataka tukae kwa usalama katika Kenya, na iwe sheria katika miaka inayo kuja, tupewe haki. Sisi ni kabila changa, katika constituency ya North Horr ya Dr. Bonaya. Kama tungependa tuwe na usalama zaidi, usalama ni nini? Tumejaribu kusoma vitabu tumeelewa mambo ya katiba. Kama katiba inataka ifikie kila mahali, kwa nini kuna haki moja tunanyimwa? Lakini kuhusu usalama, hii tumenyimwa, haki tumenyimwa, tuko na askari wa usalama, polisi tuko nao, GSU tuko nao, KPR tuko nao. Je? Katika katiba kama ni haki kwa kila mtu kwanini KPR wananyanyaswa? Kwa sababu tukiangalia ukweli kabisa, yeye pia anachunga usalama KPR. Lakini kuna mahali moja ambayo tuna nyanyaswa kabisa: kutolipwa haki, na yeye ni mfanyi kazi, anafanya kazi. Jambo la kwanza likitokea linamfikia. Ndiyo baadaye yeye akuje aitische reinforcement zaidi. Kwa hivyo katika maoni ya kurekebisha katiba, na mheshimiwa kabla hajaenda azungumze huko bunge, sisemi KPL ya Illeret peke yake. Ni wote ambayo wanasemekana wanaitwa KPL. Hii ingekuwa ni mzuri sana kama katiba ikae chini ndio hata hawa waangaliwe.

La pili; katika maoni ya katiba, sisi kuna wengine ambao tumesahaulika kabisa. Na nafikiri katika sehemu hii ya Illeret nusu ni jamii ya Daasanach hawa ni watu ambao wanaitwa --- wale wanakula fish – fishermen. Ingekuwa ni vizuri hata kama katiba ichunguze ya kwamba hata hawa ni sehemu ya kampuni. Kwa sababu katika Illeret, hakuna shamba, shamba ile tuko nayo ni samaki. Kwa hivyo kamati ya katiba ikiwa chini ya uongozi wa Bi. Nancy Baraza, tungeomba at least watu angalie hata sisi.

Translator: Aalé mu kিয়ে, Yú tág geer hé ye gaa meemeedhe. Gál katibáá Illeret ká nyuore- káána nyí hol hursam iááállá. Nyíín káána úba nyí nigínta- nyí um kátaka, geer tág hé nyí gaa meedhe. Hé halúgalo katiba gaalí yegetállá hát çuor saano mé giri ke kokuoká, hát giri Akuya hí yieká. Akuya çeeny he hodhééllá har he saano mé kinaallá móítaka, saano mé kinaallá he çeeny káána ke gíl ká çuo- katiba lééllá. Saano giri uçaareká ki hayo, aale saano kaanalo- mé kaanaloká kí kuo. Hé káánallá ye ká eey- yé állá ka sidhéélo- mu kিয়ে, çéé wót séæe ye állá ká eeye. ¥éé wót erká naanná. Aalé hát nyiin nyí katiba gaa feçeká, Kéényáállá geerle lulle kí naanná gaa yiéåuo. Aalé hí nyátál yeet, waram taale ka yiimetká çíérichallá tákámle kí ki yiéåuo. ¥uukúnno gaalí gáál shuo. Gál Illerietká gaalí çuule shuo. Mu kিয়ে, Nyiin nyí gál iraa mán, ninniká. Constituency N/Horr Daasanach hé iraa mán. Hé shimiti, naanná ke yegetallá, hé kinaallá meete? Warçasam nyaá nyí tuoyche, nyatalaam káána ke gil ká çúóllá çeemle nyaá nyí eiy naasate. Aalé katiba har he les lulle nyonyoronká serikali hí feçoka, háteka he tikid gaalí nyí ríél? He halugalo yú hatallá ki yegetallá naanná. Aale çuu halúgalo gaalí nyí ríélo- nyaanyí óngat naama mare çaiya, bolis ubaa GSU hé állá gaa iáo. Katiba har he çúú kataka, KPR háteka gaalí mé les ki tatúól? Aalé çéé çuule ke dhayka, gál halúgalo óngat lééllá har úba gálaato he çeçeeme, biiyo çeçeme. Mu kিয়ে, gáál ali tikil hé gaalí mé les ki tie. Hé máá hí çúú shiguká mán. Mu íín har úba máá hujich nanuoká. Hujicho nannaa. Les oos hi gáá çiiyeka, oos er kob máá ongaato mé åig yeedhe. Aalé er kob ííní oos hí mé åig ká cheedhe- ííni aany gaa iáoká oos hí mé åig ká cheedhe; aalé har he hí çú ilshíntaka in çee gaalí çaallá, hát káána mú bolis. Hát káána nyátál gaalí hol gaa lalaanná, hát chia yú fedoká, máá kúnnya guåoká

ke ruogoneka; aalé hí siet, hí øeenyéállá bunge geer muí gaa hogodhoká; hé óngat Illeretská tákámle muuniny. Lés Kenya geerle gál gaalí KPR yeetká lulle. Aalé mu kieye, hát yú fedoka, gál katibáállá hé les yíéåuo- KPR gaalí øeenyle dhaayo.

Hé naamaká, katiba øaaleka, nyíini nyí állá gaa íááállá gáál æáál gon hé gálaat in ká baåay. Illeret lésléella Daasanach hirt øáátkil nyíini nyí wawaycha. He kinaallá gál giri hír gaa ijo- awuanná. Hé midhabká gál káána nyatalaam øeemle hol gaa sisidhóóllá úba hí hékinnaallá dhaayo. Mu kieye, Gál kinaallá har úba é meenyle geå ali ki taaka. Masam øuo- káána hí øuøuat- um aany øeøeená hí híratí beensam gaa kokúóllá. Hé kinaallá úba gálaat, é méé. Aalé mu kieye, les halúgalo Illerietallá nyáá øuom nyí fafiyáá mán. Aalé øuom kínyaa nyí øaiya nyí fafiyáá hát káána béé; ubaa aany. Aalé mu kieye, gál halúgalo katiibáállá Nancy Baraza hí mé kitaallalo- aale mu kieye ha nyí ká ruogonne, hátle giri nyatalaam øeemle gaalí tág ma níiny, tikil ma yéénká, øál beeká úba nyátál hí ká dhaaycho.

Com. Nancy Baraza: Munataka mufanyiwe nini?

Ørgiena Korinyáng': Vile tunataka, tunataka maneti, na mashua, kwa sababu communication ile mfupi kuvuka Rift Valley ni boat, mashua. Kwa sababu hata ukiangalia wengi wa watu hapa, tukiambia watu wavuvi watoke kando, wale watabaki ni wachache sana. Na hata mbunge nafikiri ni mvuvi.

Translator: Aalé mu kieye, Hé nyí feøeká hát káána masam; hé nyí feøeká kadise. Øíéríçh øáá ñóbká ke állá kadich ki hileka åo øaa øaati Rift Valley, Kitaale øaa kinaallá ke yé ki øeøeenká, kadich øieríçhlé hawul man. Aalé mu kieye, gálallá ke gál béé awuanká taag yíéøieka, gál ma awuminyká hé iraa mánká.

Com. Swazuri: Tukiwapatia boats na nets, halafu mpate samaki mutauza wapi?

Ørgiena Korinyáng': Soko. Asante sana. Soko tunaweza kupata Lwarang ama Kalkol.

Translator: Aalé káána ke hí bush shie- ke hí kadís shieka, beeny kíchaallá ál hí bíre gaa higiataká álé? Loareng, Lodwar åo Kisumu mé hai nie.

Com. Swazuri: Katika maoni ungependa nini?

Ørgiena Korinyáng': Na katika maoni ningependa katika usafirishaji wa samaki , katiba iangalie yakwamba kuna vitu vidogo vidogo vina vyotusumbua na hayo yarekebishwe. Transporting licence ni kitu ambayo inatusumbua, na County Council Office, Marsabit and Turkana also.

Na mwisho, ni kuhusu Park na bunge pamoja. Park nilisema, hata mimi mvuvi niko na shida. Kwa sababu mara moja ukipatikana kwenye park, hakuna kituo inaamua ni risasi. Sasa Je? Bahari ni ndogo, park nafikiri ni hapa tu chini. Hapo chini tu. At least iangaliwe kama kuna sehemu itengwe. Ya wavuvi ambao wasiingie hata sisi tusiingie park nao wasi ingie kwetu. Tukigusia mheshimiwa wetu kidogo, tunafurahi lakini tutajadiliana baadaye asante.

Translator: Béé ke gugursuoká hé nigini mare nyí hawul çeçedhe; Hé kinaallá úba gál nyatalallá hí dhaayo, muí yie. Hát káána warçat giri ninni- ke mumurat- aalé ke béé ki sisidhoká.

Hé biy el çadká, gárallá, park ubaa gál les met ki çie- búngéká. Park ke yieká, nyíini halúglo nyí awuanáállá úba gaal nyí hawul çeçedhe. Aalé nyíini nyí awuanáállá gaal nyí park geer gaa argeka léébo gaalí ko ki geáia. Bas hé iraa mán, hé gáa gaawá; park kinaallá úba hé ñóbká, biy geeréállá he gaa taalla. Lés mákartaká gaalí taag kuo; aalé nyíini halúg nyí awuanáállá ha nyí park geer híliny, gaal íin har nyí argeka ha nyí çu gáa yímen.

Com. Nancy Baraza: Swali moja tu. Hii samaki, muko na mahali pa kuweka ndio ipelekwe kwa market?

£rgiena Korinyáng’: Hapa hatuna nyumba kamili ya kuweka samaki.

Com. Swazuri: Ile nyumba hapa iko zero?

£rgiena Korinyáng’: Hiyo ni ya AIC, na wamekataa nayo.

Com. Swazuri: Kwa nini na pia wanafuga samaki?

£rgiena Korinyáng’: Hapo sasa mheshimiwa—

Com. Swazuri: Wewe unafanya na yeye pia? Na wanakataa kwa nini? Imekuwa store kutoka zamani?

£rgiena Korinyáng’: Ni hiyo hiyo tu.

Com. Swazuri: Ile wakati tulileta ile mba oile ya zamani ?

£rgiena Korinyáng’: Ya kwanza ni hiyo tu lakini siku hizi wamekataa.

Com. Swazuri: Hawa watu hawataki mambo ya samaki?

Ingiana Koriyang: Wanataka lakini wanasema tulipe. Lakini tumeshindwa.

Com. Swazuri: Kulipa kidogo ama kulipa nyingi? What do you mean?

Ingiana Koriyang': Kwa mwezi.

Com. Swazuri: Kiasi gani?

Ingiana Koriyang': ilikuwako 700/= . Wakati huo ilikuwa 700; tunalipishwa 700 kwa mwezi.

Com. Swazuri: Iko na stima?

Ingiana Koriyang': Haina maji. Haina chochote.

Com. Swazuri. Asante.

Ingiana Koriyang': Asante.

Com. Nancy Baraza: Iko mama ana maoni? Wapi mama ana maoni? Anybody else? Unataka kuongea maneno ya watoto?

Translator: Aalé gál halúgalo kárúúl hé máá úba çéé wót çuoká mán? Aalé máá çéé çuoká hí wáása máállá el gáá veero.

Jackson Achinya: Kwanza nataka kuwashukuru wageni ambao wamefika. Katika aisha ya yangu na—

Translator: Aalé mu kieye, Gálallá Yú çéé hol çú nannaa, muí yie.

Nancy Baraza: Did you say your name?

Jackson Achinya: That's what I was going to write afterwards. Ok.

Com. Nancy Baraza: It is being recorded.

Jackson Achinya: OK. Naitwa Jackson Achinya. Na mimi nahusika na mambo ya translation ya bibilia na

literacy.

Com. Swazuri: Bible and literacy?

Jackson Achinya: Yeah.

Com. Swazuri: Hiyo ni AIC?

Jackson Achinya: It is an independent organisation, not related to AIC but they co-work with the AIC.

Katika maisha yangu na community ya waDaasanach, hii imekuwa wakati muhimu sana kwangu. Ni a very historic moment. Kwa hivyo, katika --- kuamua mambo ya kuna situation ya ku – run the country for the next century, najua nime play part kidogo. Hata community ya Dasnach. Kwanza nataka kuwajulisha kwamba, sisi bado hatuja fahamu katiba ambayo ilikuwa ina run affairs ya serikali yetu, tangu tulipopata uhuru. Hatufahamu kabisa.

Translator: Aalé mu kিয়ে, Yú tuudchú káána ali ijóóllá ubaa Daasanach káána ká yíeáie káána ali ijóóllá, mu kিয়ে, Galállá káána gáál ká yíéáia, gálallá gáál inum gaa ijóóllá, hééllá aalé hát giri hibietá. Aále mu kিয়ে, káána ñob ke ali ijóóllá mu kiyem yáá á ninni mare káána ká chiçe. Hídhbí Daasanach úba. Aaé mu kিয়ে, bá káána gálallá yú geeye. Ameený giri Kenya uhuru eeteká, Daasanach halúgalo lés gaa ijóóllá nyátál mákárta gaalí lesatía ki ijo-nyátál Kenya hí ki iáoká hé gon káána ñóballá hátle muog. Hé eiy ma náásan.

Tumetosheka kuishi kukiwa kume pambazuka na jua lime zama, maisha yetu yamekuwa hivyo tangu zamani. Kwa hivyo, katika mambo ya katiba, tunataka tupewe muda tuweze kufahamu vizuri, mambo ya katiba, mambo ya sheria ya zamani, constitution ya zamani, tupewe muda. Kuna vipengele ambavyo sisi bado hatujavifahamu; mambo ya legislative, executive, mambo ya defence, mambo ya democracy. Kuna mambo mengi hatufahamu bado. Infact tungependa kusiwe na elections till there is a new constitution in place. Nashukuru.

Translator: Aale mu kিয়ে, hát kínyaa nyí ki iáaká lés kínyaa nyí iáa. Hát nyí iáaká aadh yé ká çeçeen tá dhúú ñeñeen- hát kínyaa nyí ógká tákámle hé kinaallá. Aalé mu kিয়ে çeem hééllá halúgalo állá gaa ijóóllá- káána ko hol geáúóllá- me nyí chúk; hé guáo káána muí ka tuoyallá hé giri çuugellé- ke lés gelle ki ijúá çeenyle hogodhoká. Aále hééllá káána muí ká tuoyallá hé gálallá hátle hí eiy ma náásan, hé hí ma kimisan. Onóo rám ééyo geái gaalí nyí ká shigia, aalé çeenyééllá bá hát çabaanká nyí les yíéçiya- nyí dhaaycha, úba hé anigini mare hí gáál nee hilo. Aále mu kিয়ে, hé çúwa onónyka nyiin nyí egetéé, mu kিয়ে, kúra giri gaalí çaraanká onóo káána hé mán, kúra kinaallá ali he ki çeene- ñík nyatalaamééllá gaalí hol eiy gaa shuuno, aalé nyátál çúwaká çeenyle hí hol çú faan, aalé nyátál kinaallá meenyle he yíéçie- yíéçiiyeka, tá aalé kúra gaalí çuo.

Sasa nataka kuongea mambo ya wanyama. Wale ambao wametoka sehemu za down country na wanategemea ukulima, hawafahamu sana mambo ya maisha ya mfugaji, hawafahamu sana. Na kwa sisi ambao values zetu zinakuwa centred katika mambo ya wanyama, serikali imetusahau. For example, hii area ya Northern corridor, ni area ya pastoralists. Ni areas ambazo zina experience drought, wanyama wanakufa, watu wanakufa, kwa nini kusiwe na even a single industry ambaye inaweza kununua livestock kutoka kwa hawa pastoralists? Kama serikali wakati wa drought wangeweza kununua wanyama wetu ama kuwe na special – what do you call it? Kama hii inahusika na mambo ya kahawa, mambo ya tea?

Translator: Aalé mu kিয়ে, Bá bîne çeenyle Yú hoogodho; aany úba. Gál giri lés giri çaaló- káána gálal hí gáá yimie- downcountry gaalí yegetallá gáá yimie- tá íín uríá les ijóólka çuom fafuo- çuom les ki ijua, gál kinaallá hé aany çeeenká hógúmle muog. Aalé nyíni giri hógúm kínyo ubaa elmeenye kínyo aany tákamle nyí les ki iááá, serikali hé gál hat kinaalóóllá hí in ká bááay. Aalé mu kিয়ে, Lésallá káána hatallá taal- nínaa çaa aadho kitaalallá, lés kinaallá lés gál aany... lés aany hí iish gaa kokuoká, gál aany çeeenká. Aalé mu kিয়ে, lés kinaallá lés mariet- mar hí gáá çeeenká- mar hí gáá çeeen- aany hí ki kufunan- gálaat úba kufunanká; lulle mar hí beáisatká. Aaléka mu kিয়ে, Háteka les ál úba gaalí... lés giri gaalí aany gaa higiatká gaalí ma ká ñoobonony- gaalí ma çieçisiny- aalé mar he ká çieka gál giri halúg aany çeeenal aanyamlé mákárta taata, balo met çuoká gál kinaal ma çú mamadsan- gál kinaal hí ma gaa higian, tá íín he ma ki kokonyal? Mu kিয়ে, Onóo serikali gáál tikil gáál ka shíinya, hát káána gál halúgolo eh... bún gál hí fafuoká, rínchí gál hí fafuoká, shái gál hí fafuoká; Shokodaam kinaallá kan íín er kob gállé les fafúá hí fafaa. Aalé gaalí muçeka hé gál hí higiatká çuo, gál kinaallá haí eedhe, haí hidhdhe; aalé wááleka gál kinaallá gál shokodaam kinaallá fieká bíre holool çú nie. Háteka serikali gál hat kinaalúá gáál ma ká shiginy- aalé mar he ká çieka aany kúnno íín, gál aany çuoká aanyle ma mamadiny, gál kinaallá ma çú mamadinyallá?

Commissioners: Board.

Jackson Achinya: Special board ya kununua wanyama hawa, hatungeweza kufa na njaa. Na hiyo inahusu pia samaki.

Translator: Hé kinaallá, çeenyééllá káána muí hogodhóóllá béé úba hatallá.

Ok. kingine ambayo ningetaka kuongezea ni – type of government ambayo sisi tungependa. Mambo ya majimbo, mambo ya federal government bado ni geni kwetu. Tangu tupate uhuru Kenya, sasa ni miaka karibu 40. Kenya is a Republic, but Kenya is not a civilization. Kuna mambo mengi tutajua baadaye tukija. Ingelifaa kama kungekuwa na Unitary government. Si party moja iki win elections inachukuwa monopoly in everything.

Translator: Aále mu kieye, Hééllá øéé wótchú muí yie. Aále øeeny yú øéé a øú fafuoká serikali tuudle nyí feçeká. Aalé mu kieye, Hé giri halúgalo káána les gaalí eiy mumurat, gaalí eiy mumurat, gaalí eiy mumurat gaalí yegetallá, hé kinaallá nyíinka nyáá nyí a muog; nyíinka hé ke tagano muog- káánaká he ká ija. Mu kieye, ameeny giri ke uhuru argeká, Kenya káána waram amú hí tomonaam afur. Mu kieye, Kenya hé uhuru argiye- kor Kenya hé biyy met ma ki síen, hé les ma gaa kíiny øaa biyy metoká hátle ma ki síen. Aále mu kieye, He guåoká taale ke ali ijo- tá ke les øug í ijóóllá hé guåoká íin ha ke aargira. Aalé mu kieye, hát nyiin nyí feçeká hát giri mángís giri tikileká, æil geer tikil gaa ijoká.

Com. Swazuri: Unitary or coalition?

Jackson Achinya: Coalition government. Sorry. Parties zishirikiane katika utawala wa serikali. Nafikiria hiyo ita-lessen mambo ya ukabila, mambo ya uonevu, nepotism; nafikiri ita-lessen coalition government ina represent interest ya all the parties ambazo zinashiriki katika elections.

Translator: Aalé mu kieye, gál hol øú fafaan- yaalmít hí tikil cheetká- gál kinaallá Yú fede. Aalé hát káána... aalé kúra gaalí øoyka, gáál tikil he kura eedheka, hát káána gál giri gaalí party yeetká, gál giri eiy çiiçite- mú DP, mú KANU. Aalé gál kinaallá gáál tikil kára eedhe- gál giri ka çiteká hé gálatiá hujich ki chiichirat- hí hol yiir gáá chirat. Aale mu kieye, Hát kinaallá ke øieka, yaalmit halúgalo kááno ke ki ijo- kídhátí me hí taaka- kídhátí me hí taaka- gálatí gállé he øéé øú hogodho- gál Parties gaalí yeetallá; gálatí gállé he øéé øú hogodhóóllá, hé kinaallá iraaam hai øaaba, aalé lul kúnno... hát kinaallá ke øieka, lul kúnnaa kan ke kura øoy; aalé lul kúnno ke kura øoyallá serikali mákartaká gáál lulle har he øéé øú hogoto.

Mambo ya mwisho nataka kuyaongeza ni mawili – na inahusu community pia. Ni mambo ya tribal identity. Kuna makabila mengine wanapewa wrong names. Kwa mfano, kama hamujasikia neno kama Daasanach kutoka kwa MP wetu, wengi wanatuita Shangilla. Na ukiangalia ile list ya census, huwezi kuta jina inaitwa Daasanach. Hakuna jina. Wanaita “Others”.

Translator: Aale mu kieye, Hé naamáá hé máádhat lésle ijoka hé ke ki kiimisatká; hát káána Daasanach. Máádhat héllé ke ki kiimisatká. Aale mu kieye, Kídh æáál meet he ma lilenyká gaalí shigia. Aalé mu kieye, hát káána biime MP kíinyo hí hodheká. Mu kieye meeny kínyo... mu kieye, Gálallá meenyle Daasanach muí yieká; gál burnayká Shangilla Shangilla he nyí yegeedhe.

Com. Swazuri: Kwani hakuna Geluba, ama?

Jackson Achinya: No not known no.

Com. Swazuri: Ok continue.

Jackson Achinya: So, tunataka recognition ya tribal identity – kila kabila ipewe jina lake kamili.

Translator: Aalé mu kিয়ে, He ke fedoká hát káána gálaat gaalí totoyo- gálaat túóy- øeenyle øeeny kínyo, nyíin Daasanachlééllá warçatle ke argeka, kídhatí meetle gaalí veeveme, aale Daasanach álléká tá aalé Gáál øáátikil gaalí yeedhe. Hé midhabká kídih lulle gaalí meetle veeveen, gaalí meetle veeveen; øuulé, meetlé he lé, íin dhúrle hol veveená gaalí veeveen.

Kwa mfano munasikia El molo. El molo sio jina la kabila, El molo ni watu hawa, ni wa Daasanach. Katika Kenya leo El molo watu wanadhani ni kabila, lakini sio kabila, walitoka kutoka hawa, wale fishermen wa hii community. Kwa hivyo registration ya births na deaths, iwe emphasized sana. Katika hii community ya Daasanach hawa, hii inahusu mambo ya IDs. Wakati tum -lose ardhi nyingi kwa mambo ya park, community wengi yawa Daasanach wali opt ku-cross the border, na kutegemea sehemu za delta ya Omo river.

Translator: Aalé mu kিয়ে, hát káána ití øéé tikil mamalla. Aalé mu kিয়ে, lés Kenyáállá geerleka gál giri káána Loiyangalan gaa ijo- Heereny lééllá, gál kinaallá káána El Molo gaalí yegedhe. Gál kinaallá hé Waagle hí állé kinaallá ma ka kôny, áo meeny kinaallá ma múran. Hé kinaallá héléka gál giri awume- giri awue, biyy met hatallá ki sedheká, áo ál bee kinaallá chiøe. Aalé mu kিয়ে, Um øalmaatká; máát kúlích he øalaatká meenylé gaalí warçat gaa kakaatká, ubaa máádhat he hát mare øieka yaalmitlé, warçatlé giri gaalí verenoká, hé kinaallá serikali bá hí Daasanachallá bá gaa dhaaycho. Hé kinaallá aalé hélé hol ki øieká kadi. Aalé mu kিয়ে, Ameeniy giri Daasanach- ameeniy giri lésallá gaalí aany gáá aarume- biyy giri kisoká; Máás é ñiet gaa veere gaalí yegie- Bagallá aalé Game hí aany gáá aaruaneká, Daasanach gúåoka áo øaal hol gáá nadhe; øaal met mán. Åo øaal mé koy.

Com. Swazuri: Huko ni Ethiopia?

Jackson Achinya: Yeah. Ethiopia. Ya mwisho, ningependa kuzungumza juu ya mambo ya chiefs. Chief wa leo na yule traditional chief wa zamani wako tofauti sana. Chief wa leo, unamwona kama ni government employee lakini yule wa zamani, traditional chief alikuwa accountable to his community. Na kwa community kama hii title chief ni title kubwa sana. Lakini resepect hawapati vizuri. Kwa hivyo hii mambo ya chief tungependa iwe scrapped na kama tuko na other type of leadership community wange-recommend, tupewe, constitution I-recognise.

Translator: Aale mu kিয়ে, Hé giri biyy el øadká aalé Chiefs øeenylé. Aalé mu kিয়ে, Chief giri káána kulichalo-serikali hí egeyúá ubaa chiif giri hélé Daasanachle hí chiif hoåie- giri kisúá yaalmit hí hol ká eyye. Chiif

kulichalóóllá ke dhaayka hát máá giri íin tuudle serikali hí veečeká, hát káána bolis serikali hí verenóóllá. Hát máá íin tuudle serikali hí veečeká. Chiif giri hélé uçaare- yaani giri rayyáalle hí egeyía, máá kinaallá lésle gaa ijoká hé tág raayyalle háçabaanká dhagasan. Gáll kinaallá raayyállé gíllo ká çaa. Aalé mu kieye, hát káána múúni; Daasanach káána lésallá gaa ijóóllá meeny halúgalo Chiif gaalí yeetallá taale méé. Meeny kinaallá les geer lulle hé tág guáo; les geer lulle chiif chiifo gaalí yeedhe. Lakini hújichlé he nanuoká hé gaalí háçabaanká... me ma gaa kekeminy. Aalé hát halúgalo Yú fedoká, Yú hát chia ka argeká meeny halúgalo chiif chiif gaalí yeetallá, meeny kinaallá onónyka ha gaalí hogolo; aaléka hídhbí meeny éiy taka onóo máá giri he eeyo- lésle hát káána chiifká shigicha.

Ya mwisho tungependa community kama yetu na wengine kama sisi wahusishwe katika policing work, mambo ya security, tuwe involved, tuhusishwe. Mambo ya security isiachiwe askari tu. Nafikiri that's all. I am ready for questions.

Translator: Mu kieye, Hé Yú fedoká mu kieye hát káána gál halúgalo gáláat çeçeen- biiy çeçeenká; gál kinaallá raayyá les iâoká, mu kieye, hí gál kinaallá hol chirat- çeé hí kikil yeet; hí hol çeéé ká çuo, muí yie. Biiy çeeny ubaa çeeny halúgalo áshkár çeenyle, gál çulo çuo biiy çeçeená, çeeny kinaallá ha gaalí gál giri çulo çuo- áshíká tákámle gíl geer ki hâny.

Com. Swazuri: These El molo, do they speak your language?

Jackson Achinya: They have lost their language, they have lost their culture.

Com. Swazuri: So where do they live now?

Jackson Achinya: They have been assimilated by the Turkana and the Rendilles and Samburus. The word Molo is "Who are you?" in our language.

Com. Swazuri: Would you want them to move them back to you?

Jackson Achinya: We would have wished, if they are willing to come back to us. They will have gone through other experiences different from us. If they are willing to accept, fine.

Com.Swazuri: That all. Do you include that in your..... Can you develop a memorandum based on that principle, that respects the views and anticipations of your people here. Give it to the District Co-ordinator or send it directly to us. We will really appreciate.

Jackson Achinya: Thank you. I am working on it.

Com. Swazuri: And we need it before August, 2002.

Jackson Achinya: Yes. Thank you.

Com. Nancy Baraza: Asante sana.

(Clapping)

Speaker: Hii kamba ndio tunataka ya net.

Com. Nancy Baraza: Iko mwingine? (Jumbled up talk). Endelea anza na majina yako.

James H. Nyang'aita: Kwa majina naitwa James Hakutulia Nyangaita. Maoni yangu ya kwanza, ningependa upande ya,

Com. Nancy Baraza: Na mukimie ndiyo tusikie maneno. Wapi yule alikuwa ana tutafsiria?

Speaker: Ameenda kujisaidia kidogo. Anakuja. Just a minute.

James H. Nyang'aita: Kwa majina naitwa James H. Nyangaita. Maoni yangu ya kwanza ni kwamba, kwa upande wa MP, na President, ningependa pengine wachaguliwe baada ya miaka mbili, badala ya miaka 5.

Maoni ya pili, kama kuna tatizo wakati wa president na MP, kuna tatizo uongozi wa miaka hiyo mbili, kura ya wananchi ipigwe na raia kwa kuchagua kiongozi mwingine, katika kwa huyo muuda wa miaka mbili.

Translator: Mu kিয়ে, Yú Hakurtulya, iny Nyang'aita. Mi kিয়ে, Gál halúgalo MPíílá ubaa gál giri les mé ki çie-hát káána... ah... Arap Moi, raisá, gál kinaallá waram naam beeyka onónyka kúralle ha ke çarama. Hé ki naanaká, Gál halúgalo bunge gaa ijóólla ubaa máá giri ráisá waram naamáállá geerleka, eh... hár mákártáá çieka, táábu mákártáá hí ká hileka, hát káána máá les hé mákártaká ki çeeneyoká yíéka, kúralle áo gál giri hídhbííllá tuudle hí çuo- ha gaalí hâny taale karáállá çugí íáiny.

Com. Swazuri: Right of recall, si ndiyo?

James H. Nyang'aita:

Ndio. Maoni ya tatu, chiefs wachaguliwe pia na wananchi kwa sababu wenyeji ndio wanajua nani atawaongoza vizuri, sio serikali.

Translator: Mu kieye, chiif, meeny chíífallá- kansim kara chiifallá- ha gaalí hâny serikalí gáál chííf shigîny; chííf gállé giri tuudle- hídhbí raayá hí les gaa eeyo. Gáál íini máá hí ki midhab- máá hí ki øewá og.

Ya nne, police officers wapewe amri ya chini, yaani less power, bali si kupita kiwango ya kunyanyasa raia.

Translator: Hé ki afurká, gál bolis, halúgalo guguåo- kansím hí guguåo- fargogintlé he çuo- káána gáál hatallá hi kokuo- gáál hawul ki seseenallá gon gaalí gaanayó- eh... hé gáál gim ká hiló- múún ki he ki muumuro, hatallá muí yie.

Com. Nancy Baraza: Huwa wanafanya nini?

James H. Nyang’aita: Kwingine, kwa mfano, kama wakishika mtu vile tu Marsabit iko mbali, wakishika watu hapa, wanatesa watu. Wanaweka hawa kwa muuda mrefu kwa cell, pia hiyo iangaliwe.

Maoni ya tano, wakati wa uchaguzi, kura zote zihesabiwe mahali ya kupigia kura. Halafu baada ya hiyo, ijumulishwe itangazwe baadaye.

Translation: Mu kieye, øéé umit ki chenká; mu kieye, ø¹ giri gaalí kúra gaa øúá; kura kinaallá ha geå gaalí bíílá sisîn. Túóyle øáb giriká, túóyle ál giri gaalí kura gaa øoy- hát káána llleret yía, ál kinaallá åo gaalí gaa tuoyo. Ha gaalí bííylá sisîñ. Mu kieye, aalé tóyle lúl hol øú... gáál gíl geer ká hileka, tá aalé gaalí les lulle gälle maalsuo. Ha állá yé gaa øøéminy, biy fágá gaalí gaa totôny.

Maoni ya mwisho; wakati wa uchaguzi tuwe na president ama prime minister katika Katiba mpya.

Translator: Mu kieye, øeeny biy el øadká mu kieye, sheryáállá káána mpya gaalí tág nanúóllá yé ká øiiyeka, máá beríka gáál mé ki yaalká gáál kinaallá hí mia onow... máá gaalí Prime Minister yeetká taaka; máá kinaallá máá úba guåoká. Máá éiy taaka hát giri káána kansimle eh... kansim Arap Moillá, geåi máállá el gaa ija. Gálallá holo hol øøeme.

Commissioners: President na prime minister?

James H. Nyang’aita Ndio. Ni hayo tu.

Translator: ¥eenychú lulle hééllá, muí yie.

(Clapping.)

Com. Swazuri: Mimi nataka kukuuliza badala ya miaka 5, huoni hio ndiyo inafaa?

Translator: Mu kieye, Hateka kuun keiye, Gálallá máá mákárta hé mákártaká koçosúá, war naam he beeyeka geâi kúralle kí çuo hí chegetallá? Háteka war chen ma bebenyallá? War naam hé tág iramán, kó ma árgîny?, hatallá gaalí mú yie.

James H. Nyangaita: Nimetoa hiyo maoni, kwa sababu, viongozi huwa wanakuwa na shinda. Na hio ndio tatizo nimesema pengine katika hiyo muuda, kama hatufai kura ingine ipigwe. Ndio nimeona afadhali ifupishwe.

Translator: Gál kansúó- halúgalo gaalí kánsím koy- les met ki çíéllá, hé báásh çuo. Máále he çeeneyka, háteka áo ke áll ñóbka yé ma gaa çeâiny- ñíík karáállá çú ijóóllá? In he çeeney háluke, háteká áo gaalí ali ma gaa laaminy- rám éy taaká- waram éy taaka gúâoká...

Com. Swazuri: Asante sana.

Translator: Lulle hééllá.

Com. Nancy Baraza: Asante sana. Nani mwingine? Nani anataka kutoa maoni. Menchu? (noise in the background).

Speaker: Naachú seâe. Gál giri guguâo- ...

Translator: Anawasalimu. Anasema salamu zake ni tatu:

Com. Nancy Baraza: Sema jina kwanza. Iko mashini inachukua jina lako, sasa sema kwanza.

Shaarí Ng'olésia: Meenychú Shaarí Ng'olésia. Saláámchú seâe. Náá! Náá! Náá! (The audience answers the greetings) Aale hé hol nanuo- çeeny er yú mé gáá kootá- çeeny Daasanach swali tikile yú mé gáá koodho. Yú gálle hol çú nannaa. It Daasanachká çee ká çieka, máá kekeen he hogodhoká, máá kinaal hí ki çaçicha, muí ma haâiny; çee he oosó. ¥ee hé çooch çú kulaká. ¥eeny kícho... swali kícho hééllá. ¥eeny gáll dheegó ka yimieká. Mu ká kekeenallá çéé çu gáá kekeenalláá er biime chira háí cheese, çéé afo hí gaa soromo.

Translator: Anasema anaitwa Shaari Ng'olesia. Anasema salamu zangu ni tatu. Anasema mambo ni mazuri. Anasema nina swali ya kuuliza Wadasnach wenzangu. Anasema nyinyi Wadasnach muna tabia mbovu, ambavyo mtu ana moyo ya kuzungumza, muna mkemea anazimia hapo tu. Hamjui kwamba maongeo ni kama vita. Anasema mambo ya issues kama hizi tunaongea ikija, nichungu kuliko kupigwa na fimbo hii. Ina uchungu zaidi inatia mtu uchungu kuliko kupigwa. Anasema yenu ni hao.

Yeye anasema mtu akija akitaka kuzungumza hapa, anakuja na mwoyo amechemka sana anataka kuongea. Na anaweza kusahau mambo mengi.

Com. Nancy Baraza: Atwambie ile inamchemsha atwambie hizo points.

Shaari Ng'olesia: Ƴeeny yú mé gáá kokootká, Kenya giri lésallá ká hille- aalé káána múún ke lesléká. Bár giri baabnãaráállá gál édhká hí lileyká múún ke gál édhká hol yegieská, Yú yáá káána gádi çuo, gadi máá édhká hí ye çoyká yáá çuo. Aale gál giri hélle hé midhababallá yé ká çeãie- baanãaráállá fede- baanãaráállá gáll édhká hol çú yegiesá; hé muí ye çú çoyká Mau Mau giri ényallá çiteká Yú beele mure, Yú een çú gáá sidhe. Yú huruma çú arge. Hé kinaallá nyaaramchú muuniny. Gadi héélla. Hé kinaalo les çeenylé ko hol geãia; lés gál... Kenya siete- Kenya eiy çáátikil gaalí ká okodie- shida çayoká. Katiba aalé káána les yé gáá çiiyéélka, ény giri héle gaalí okodieká aalé gál súm katibáállá shíçalle hí dú seseenká hé kinaallá.

Aalé çeeny ki naamaká. Gárállá gon afo gaalí ye ki ridhdhe. Aany he aany serikali bá he aany gálya? Máá raayá les ijóóllá he in um serikali bá he um galyá? Aalé Yú hakichia gon fede. Hakichú, Yú fede. Daasanach tág hé guão. Daasanachallá guãóóllá, Daasanach gúch hé méé mán , hé kadi mán. Kadi gállé ká yimieka ram tikile, naama ão hay kie. Aale kadi giri... gál giri rám tikiçéélá kadílle sieteka gál hí muogká kieye gaall lulle hééllá. Yú ma guãanany, Yú nús gon hát Gabbra muuniny. Yú ma guãanâny. Yú máá ye les ki çaçio- ye kakawká in mááya? Gál káána Ƴíés hí chegedhe- bííl gaa ijo- Loiyangalan gaa ijóóllá, çíés hí cheetééllá gaal ále yé gáá çie? Yáá ma çáliny? Hé umchú muuniny? E bá káána çeenyééllá hákille hí çeçeteka, bá El Molo kinaallá hákille çu çeçedhée. Na gál kinaallá iramán kinaallá tá háteeye gugúch çaa, guguch giri rais a ká líeãianká çaa?

Translator: Anasema jambo ambalo anataka kulizungumzia ni kuhusu, sisi kama Wakenya tangu tulijichukulia uhuru wetu; mpaka hivi sasa, kama Wafrika. Yeye anasema tangu tulitawaliwa na Wazungu halafu nyuma baadaye wakati tulianza freedom movements za kujikombolea uhuru wetu, mimi nina jeraha ambayo Mzungu alinipiga, aliniumiza. Anasema wale Waafrika walioajiriwa na Mzungu waliteswa wakiwa wanafanya kazi, ya kujenga visima. Nilimwonea mmoja huruma, nikampelekea maziwa, halafu nikashikwa, nikapigwa. Niliwaonea huruma kwa vile wana rangi ya ngozi kama yangu kama ndugu zangu. Anasema kwa nini nasikia nionyeshe mahali nilipigwa vile alama iko. Nataka kumpa nyinyi contrast ya Kenya ya zamani, na Kenya ya sasa, kabila ambazo zimeendelea, na wale ambao wamebaki nyuma, na namna walivyo. Kama katiba ya leo, ya Kenya ambayo tuna revise itakuwa na maana yeyote, lazima iwe na maana zaidi kwa yale makabila, minorities,

ambao wameachwa nyuma, katika nyanja za maendeleo, ya siasa, na mengine. Lazima ituguzie sana. Tulipoteza ardhi kubwa, ni kama serikali walichukuwa ardhi yetu kwa nguvu, na tunakosa namna.

Ile mifugo yetu ambayo tunafuga hapa, tunaweza kuiangalia, tukiuliza kama ni mali ya serikali, ama sio mali ya serikali. Pia kuhusu wananchi, ni watu wa serikali ama wengine? Are they citizens of Kenya or not? Mimi ningependa sisi tupewe haki yetu. Dasnach community ambao ni wengi. Wengi wa hawa kabila tunaita Dasnach wanaishi tu bila kutambuliwa kama ni Wakenya. Hawana ID cards. Wale wanahusika na mambo ya kupata ID Cards, wakija wanakaa masaa machache halafu wanarudi. Wale ambao wanakuwa registered wamepata ID Cards, kama ni watu 40 au 60 wakifika huko ofisi ya registration, wale ambao hawajui sisi wanatutambua kama sisi ni kabila chache? Hawajui tuko wengi. Sisi ni wengi kama vile tunaweza fikia idadi ya watu wa Gabra.

Ni nani ambaye anatumficha? Anatumona kama sisi ni wachache? Ambaye hatutambui, ni nani? Kwa nini tumefichwa. Tunaambiwa ati sisi ni kabila ndogo. Tuko wachache hatuna haki? Anauliza kama vile mnavyo fikiria, mnavyo jua, El molo wametoka wapi? Mizizi yao ni wapi? Wametoka wapi? Si walitoka kutoka sisi? Sisi ndiyo tulizaa hawa. Kama munataka ku-confirm mambo ambayo namzungumzia ni kweli, munaweza kumwita Mu-el molo, muwaulize nyinyi mumetoka wapi? Nasema wao ni kabila ndogo, wanatambuliwa kama kabila ndogo, na wana right ya ku-access au kutuma delegation, wanaenda wanatambuliwa, lakini sisi huku, hatupati nafasi. Hatutambuliwi.

Com. Nancy Baraza: Maliza maliza mzee.

Shaari Ng'olésia: Yú gon hákichia giri gon meenychú yíéçeen- guchchú yíéçeeçeen- rais hol a ká líéâianká, hátallá Yú fede.

Translator: Kama vile President wa nchi anachaguliwa na wenyewe, wao wana uhuru ya kumtembelea, kuzungumza na yeye, sisi pia tungependa tutambuliwe, tuwe tuna haki ya kutembelea viongozi wetu katika bunge, katika nyanja zingine, za serikali, tusinyimwe kukaa vile tulivyo.

Com. Swazuri: Maoni yake?

Shaari Ng'olésia: Kenya súm gaalí çeeew, raiya Kenya giri iraa mánká- raiya iraa mánká gaalí çeeew. Kídh giri guguâo-kídh kis mee hí yíéçie, aalé kidh iraa mánká, aalé gon káána katííbaálláka kídh iraa mánká gon yíéçeeçeme.

Translator: Anasema constitution lazima i-protect rights za minorities; ambayo wanaishi. Kenya, pamoja na

makabila wengine. Katiba ya awali umehusika sana na mambo ya majority tribes. Majority ethnic groups. Lakini ya sasa, ile mpya ambayo ndiyo sisi tunaiunda, lazima iangalie welfare ya minorities sana sana, na haki zao.

Com. Nancy Baraza: Tumeelewa, iko ingine?

Shaari Ng'olésia: Yáá beete, Yáá beete.

Translator: Anasema anafikiri ana hayo tu.

(Clapping)

Com. Nancy Baraza: Veronicah Iddi? (noise in the background)

Veronica Iddi Girma: Nataka kuwasalimia wageni,

Com. Nancy Baraza: Sema jina kwanza.

Veronica Iddi Girma: Naitwa Veronica Iddi Girma. La kwanza ningependa kuwasalimu. Habari zenu? (A lot of noise in the background)

Com. Nancy Baraza: Sema maneno yako.

Veronica Iddi Girma: Yangu ya kwanza ni kuhusu shule za walimu. Hapa tuko na walimu wa primary na walimu wa nursery school. Sasa kati ya hawa walimu, kuna wale wameenda course na wale hawajaenda course. Lakini wanasaidiana tu. Naenda upande wa walimu wa primary. Tuko na walimu wa serikali tatu.

Translator: Mu kিয়ে, ঞeeny sugul ubaa gál maalímo um sugúl a ki totoyóóllá. ʹllá mu kিয়ে waalimo met hí naama. Maalimo giri sugulééllá ubaa maalimo giri nyír sugúl a ki totochoká. Waalimo met hí naama. Mu kিয়ে gál naamáállá, gáál æáátiki9l hé College bííyla sedhe, æáátikil hé College ma síén. Taale lulle hursamééllá hol ija, hol hujichaam ki chichiça. ʹaa waalimoka gál giri serikali- waalímoká séæe nyí çaiyya, muí yie.

Com. Swazuri: Umesema wawili? Wako hapa saa hii?

Veronica Iddi Girma: Nimesema tatu. Ndiyo lakini kati ya hawa watatu, kuna wale wawili ambao wameajiriwa na serikal, lakini kuna mmoja haja ajiriwa na serikali, lakini ameenda college na amemaliza. Ako

hajaajiriwa na serikali. Ningependa sana yule mwalimu ambaye amemaliza college, na yeye ana ma-certificates zake, kwa vile upande huu wetu, tuko na shida ya walimu, ningependa sana upande wa huyo mwalimu pia aajiriwe ndio wale wengine wakimaliza waongezeke. Hata huyu awe ndani. Na bado kuna walimu wachache sana.

Translator: Mu kieye, gál seáééllá muí hodhééllá mú tikil hé course beete, hátle hé hujich ma árginy. Gál éiy taaká college beeteká hé serikali hí hujich shiiche, káána waalimo. Hé kinaallá eh... Koriye ubaa Aasha. Mu kieye, Máá tikile ká çitééllá hai állá iáiny, hujich çábiny taale nyí hursamééllá íáiny, kor hé college beete. Máá kinaallá hújchle serikali hí shiicho. Hé káyimet hí um kínyo sugúl a kituotoyo, hí bírelle kookuo.

Upande wa walimu wa nursery, mimi ni mmoja wao. Mimi ninalipwa na mission na nimemaliza course yangu in-service course. Na kuna mmoja pia tunasaidiana, lakini analipwa na wazazi yeye hakwenda course. Ningependa kuomba upande wa county council, wakati katiba itachangiwa, watu wa county council wawe wakilipa walimu wa nursery. Hiyo ndiyo mlango.

Ningependa wakati wanaandikisha, hata sisi tujulishwe upande huu, ili sisi tuweze kuandikwa kwa upande wa county council, tuwe tukilipwa na county council. Nimemaliza upande wa shule, naenda upande wa polisi.

Translator: Waalimo giri um giri nyír, niginiká sugúl a kitotochoká. Mu kieye, ¥aa kinaalaka gál kinaallá máállé hí sugúl a kitotoyoká Yú. Mu kieye eh... yáá kóschú beete; gál ye gíl gáá gigisoká gál míshenallá. Mu éiy taaká nyí hol rang'iteká hé bíre úba man. Aadhká eh... gál giri Daasanachká hé ká gugusoká hí gíl gáá gigisa; hé bire gaalí ki veereká, hé course hé sieteká mán. Mu kieye, gál County council gaalí yegetká, urua kansuláállá... makánsula hol çú sieteka állé guão he lé, ki guãoka, gál kinaallá állé kinaallá bíre giri gaalí gálallá ki guguso-gaalí shiguoká hí yé gáá çeeçeen. Mu kieye, ¥aa kinyaalláka hát káána hújich mare ál kinaallá yé gáá çeeçeenka, hújich maalinóóllá yía, nyíin úba gaalí nyí veeveen, nyí ál kinaallá bíre gaa kookonyo. Mu kieye, ¥aa giri Daasanachá çeenyle yáá beete, aalé bolis çeenylé yú hogodho.

Hapa tuko na cell moja tu. Hasa hiyo cell ni ya watu wote, wanawake na wanaume wanawekwa ndani. Ningependa cell ya wanaume na wanawake iwe tofauti. Na pia wakati uko kwa cell, hakuna chakula unapata, unless watu wako wakuje wakushughulikie. Ningependa wenye kushikwa wawe wakipikiwa huko vile Kenya upande hii ina endelea. Wasiwe wanatunyanyasa sisi minority tribes. Na upande wa askari pia, naongezea nasema women soldiers waletwe wawe wakishughulikia wanawake. Maanake inafika kiwango wanawake na wanaume wanawekwa kwa cell moja; na isitoshe, wanachekiwa na wanaume, si wanawake kwa wanawake, na wanaume kwa wanaume.

Translator: Mu kieye, állá séél nyí tikiçe; seel giri állá, ény bolis hurt gaa taallá tikiçe. Máá çeeet yía, máá yab

yía, he ðeenyka lúl æíl gaalí hol ðú fafuoká hékinaallá. Gál ðeet onónyka sééllé taaka, gályaab sééllé taaka; hát gaal nyí æíl tikid hol ðú fafúóllá muuniny. Æíl kinaallá ke gaa ijoka, ðaab aalé máágellé gáál ma ðú gáá ríébiny-gáál hé geere ma ðú gáá sinká, kuod álnáá gáál ki cheese, hé ke aargiroká mán. Mu kieye, Gál gaalí giiligawká állé tikiðe kinaallá gaalí 2guom kí oormuo. Nyíini giri nyí nigini- nyí ñien-metóóllá ha gaal nyí ças káan, gaal nyí ki açúminy. Mu kieye, Gálçéét áshikarká háteka gaalí ma ká mumuriny, állá úba ma ká yiimen- gállé çéét he ðeeneyoká héelle ma gaa seseminy-gál yaab takámle gál ðeet hújíchle nanúól? aIla gályaab íini gál ðeetká gaa shashallá. Hateká gál gállé ðeetká hí ma gaa shashalan, gályaab gállé yaabká hí ma gaa shashalanal?

Naenda upande wa elections kidogo. Hii minority tribe yetu, hawapendi kupea wanawake nafasi. Hata kama ni mkutano, unaona kama hapa wanaume ndiyo wengi wa kuongea, lakini wanawake wanaambiwa wakae, wasiongee.

Kiti kama ya councillor, hata mwanamke angefaa kusimama ashindane na mwanamme, lakini hawa wanasema wanawake wabaki, wanaume wasimame wapigiwe kura. Pia upande wa katiba waangalie hiyo maneno sana.

Translator: Mu kieye, Aale kura çaalé. Kídh kínyaa ninni- ¥aasanachlééllá hé gál ðeet me gaa yíéåie, gál ðeet biiy el ki moy. Hé kár giri midhab giri gálçeet hí yé ki ðeçeenká gáál ma shiginy. Hé gál ðeet mé les ki tie. Hát káána gubay guåo káána hol í gáá chimíéllá biiyo gál yaabo çéé hogodho; gál ðeet hé çéé ma hogon, gál yaabo ðeenyle nee kokoo, he il ki dhagama; íin tuudle hé çéé ma hogon. Hát káána kansula karmle giri urúá kúrulle gaalí çaraaná. Hát káána lés çaatíítí, máá yab ubaa máá ðeet hol ki laåaanká. aI kínyaallá hé hékinaallá mán. Biiyo mááyábo ali ki ðeçeme. Hát káána bar lulle máá yab tákámlééllá muuniny; máá ðeet ubaa máá yab gaalí hol ki çuo. Karáállá lulle áwúlle hé lilew. Mu kieye, ¥eenychú lulle hééllá, çéé um chenno Yú çie.

Com. Nancy Baraza: langalie namna gani?

Veronica Iddi Girma: Wamama wawe wakipewa nafasi.

Com. Swazuri: Wamama wapewe special quota?

Veronica Iddi Girma: Ndio. Tupiganie viti wenyewe sisi. Nadhani nilikuwa na maswali tano nimemaliza.

Interjection: (Clapping).

Long'acha Khamate: Meenychú Long'acha Khamaté. Yú úba ðeeny gaalí wuogodhééllá ðú gáá kie. ¥eeny lulle hé tág ye geer gaa meey. ¥eeny yú gáá kieka ðeeny kipande. Hé biime gaalí wuogodhe. Kadi giri lésallá ka chiimetá hé tág shííça hí guåo. Kúlich giri gaa faana åo hai gállé. Gál giri hí mumuratká úba hé tomonaam le,

tomonaam tiya ma nyoriny. Gálaat eiyo gaalí hol gaa nannaa. ...Gál giri kaadi muçeka, kaadi mé çáátikil kaaçille hé ma ká chiimen. Yú tuudchú çéé hogodhóóllá káána amú wárchú leka yáá kadi ma árginy. Tá aalé hé giri fargogo- ke Kenyallá ki ijoká bá aalé... (**Interjection from Com. Nancy Baraza**) Yáá çuo. Kadi kinaallá hé ke il ma ki aagiriny, állé úba káána gaa iãoká nyáá nyí muog. Hé midhabá nyatalaamééllá hát yé kaçíélla kadí gon er kob gaalí biiy met ká nuu. Aále máá giri lésle ki çalidheká gaalí hol eiyo gaa nie- gaal kieye, máá hé guãandhe. Aalé çuu giri muí lésalla ki ijoká çuu máre, mu in aalé kadi mán háluke? Gál guãoká aanyo gaa ija. Ényallá máalle lulle aanyo gaa ija. É takámle hé hééllá muuniny. Hééllá lulle ñien tákáma, çórallá gaa ijúá. Gál aanyietká çéé maaleka ká kirmita kádí íin ào hé alle. Gálatí íin hé gaalí hol eiyo gaa ne, Kúún máá Ethiopia, kúún kúó vinate, máátí kuun kúó ninni, gál kinaal hé gaalí al ki áiidhe.

Translator: Kwa jina naitwa Longada Khamate. Kama vile wengine wamekuja kuongea hata mimi nafurahi nimepewa nafasi ya kuzungumza. Nasema nimefurahi sana kusikia yale yote yanaongewa hapa.

Jambo anataka kuizungumzia ni juu ya Identity cards. Najua wengi wameiguzia wame izungumzia. Nasema sisi hapa Wadasnach tuna shida sana, kushughulikia kupewa Identity Cards. Wanafika baada ya massa machache, wale officers wanshughulika na ID cards, wanarudi. Hakuna wakati itafikia wakija watu wanaweza kupita zaidi ya 70 ama 60 hivi. Anasema watu wanachengwa chengwa hivi, yaani kuna selections zinafanywa. Kama yule mtu slender wakimwona, wanasema aaa huyu mtu anafaa kupewa ID card. Lakini yule mnono, ana mifupa ambaye imekomaa sana, anaambiwa huyu ni mzee hapaswi kuwa hapa. Baada ya kukata ID cards, inachukuwa muuda zaidi tena kupata ID Cards. Mimi nilikata kadi hapa katika centre ya Illeret na nimechukuwa miaka 6, bado mimi sijapata Identity Card.

Com. Swazuri: lko na ile karatasi?

Long'aa Khamate:

Translator: Anasema paper ile yakuchukulia ako nayo. Mahali hizo cards zinawekwa hatujui, hatupati, na miaka inaendelea kwisha. Ingefaa sana kama sisi tungetambuliwa kwa kupewa ID cards kabla ya constitution ile mpya kutokeza. Tungepewa ID ili tutambuliwe kama Wakenya. Na tuwe na uhuru ya kutembea kila kona ya Kenya, tusikae hivi hivi. Sasa ni kama, wao ndio wazaliwa wa huko, ndio wanajua yule mtu anapaswa kuwa na ID card, na yule hapaswi kuwa nayo. Wanafanya selections particular. Sasa yule mtu ameishi miaka 30 huku, na amezaliwa huku, leo anaambiwa wewe hutoshi kuwa na ID Card. Si hio nikuambiwa kwamba yeye sio mwana wa Kenya hapa? Kuna wengi ambao wanalisha mifugo kando kando. Hakuna watu hapa munaona msidhani hii ni Dasnach. Dasnach wengi, wakati huu wa mvua wameenda na mali zao zote, upande huu na upande huu. Community ya Dasnach sio hii kuna wengi zaidi. Hawa ni wachache sana. Huku kuna villages nyingi, sehemu hizi za milima hizo, mpaka sehemu za malisho pia. Anasema vile kuna Illeret ni mbali na

wanalisha mifugo yao sehemu mbali; wanaposikia cards zimefika wanakimbia, wanachoka. Kufika hapa, wanaambiwa officers wa kupatia watu ID cards wamerudi.

Wengine wanakatazwa ID cards, wanasema ni wazee, wengine wanasema aa, wewe sio mtu wa hapa kama huna ID card wewe si mtu wa Kenya. Inakuwa vigumu.

Com. Nancy Baraza: Iko point ingine. Hiyo ya kipande tumesikia.

Long’ca Khamate:

Translator: Anasema ni hayo tu, mambo mengine nafikiri kama ya shule ningependa kuzungumzia lakini.....

Com. Nancy Baraza: He said school, sema hiyo mambo ya school. Sema tusikie.

Long’ca Khamate: Sugúl, sugul gál ÷eetká onónyka taaka gaalí ÷iisa; gon giri maalimanolle çayoká. Hát um ÷eetká ubaa um yaabká hol totom gaa ijo- maalimano hol ki ÷abé- æíl tikid geer gaa ijóóllá muuniny. Um gon gaalí sugulle taak ki ÷iso, um giri ÷eetká. Aalé maalim seáééllá gaalí maalim eiy taak seå a çú fuo. ... Aalé hé ki naamaká nyíin aany kinyo tág hé burnay. Aany kinallá gon taale lésallá nyí çu hoåicha; taale lésallá hí kokonyo. (**interjection**)

Translator: Anasema ingefaa kama wasichana wangejengewa shule yao kando, ambayo wako na walimu wao wa kuwafunza. Wale wasichana wanakosa nafasi ya kuingia shule, kwa maana kuna culture katika hii community ina wanyima kusoma, na wakiingia pia wanakua na uoga na wanaume, wavulana wana dominate. Sana sana, angeihimiza wasichana kujengewa shule yao kando, na kupewa walimu wengi wa kuwafunza. Yule headmaster, anakuwa overburdened kwa sababu anafanya kazi ya administration na pia walimu wakikosekana, yeye ndiye anachukua jukumu ya kufunza the 3 or 4 classes.

Jambo lingine ni, sisi tuko na mifugo mingi sana. Anasema wanakaa huku tu. Yaani shida ikitokea wanakufa shida tu.

Com. Nancy Baraza: Unataka wafanye nini?

Long’ada Khamate: Aanyééllá gon gál hí higiátká gaalí lésallá ká siidha.

Translator: Amesema ingekuwa mzuri kama serikali wangukuwa wana nunua mifugo yetu.

Com. Nancy Baraza: Jambo lingine au umemaliza?

Longada Khamate: Ƴeenychú lulle hééllá.

Translator: Ni hayo tu.

Com. Nancy Baraza: Iko nani mwingine ana maoni? Kuja kuja. Pita hapa. Ngojea huyo amalize na wewe ukuje.

John Yerar Bosco: Nina itwa John Yerar Bosco. Niko na point moja ambaye inahusu disabled persons in Kenya. Inahusu wafanyi kazi wa serikali, haswa police, prison, na civil servants. Serikali inajiri mtu akiwa medically fit. Na bahati mbaya akisha umia kazini, wanaanza kumu-mistreat kwa njia ingine mbaya sana. Wanajaribu kumtafutia makosa ndio wamfute. Huyu akiuliza awache kazi on medical grounds, anaambiwa hizo pesa nyingi sana serikali hawatalipa. Hawana pesa.

Translator: Mu kিয়ে, Yú çéé wót tikid çaa. Mu kিয়ে, Ƴéé wót Yú çúóllá çéé wót- gál hát káána mu íini- ças maaman, in maaman, máá çeyká yía- gaalí ças gaa mureká yía, máám nee mánká yía; gálállá lullé. Ƴéé wót Yú çuo kinaallá gál hat kinaallo- tá aalé ninnaa çaa serikaleká ki yaal- bolis- çuoká. Mu kিয়ে, Máá serikali hí verenoká máá ál hí gaa taal mán- gónle saalo- hol çar yaallá. Mu kিয়ে, máá hátlé hujich nanuoká ál mare hí gáá ñiiyeka, máá kinaallá sieny gaalí ki seseenká taaka. Mu kিয়ে, gálállá nínnaa çeeny éy taaka giri tongól éy taaka gaalí tág ki nannaa, giri gaalí yé ki çéåuoká. Gaal kিয়ে, Gore Yú állá hé ye gáá ñiiye- aalé háte çeeme? Yaa yíçee, yieka, gál giri serikáálléká kিয়ে, bíre çáábaló- gaalí ko yé ki çéåuo- kúolle hujich yé gaa çeçeenal álé ke gáá egee? Kúó hatal çeçeenéél? Yaalmit taalal bíréél lulle ále ke gaa aargira? Koo yé kí çéåúól?, serikali háí chie.

Tunaomba katiba iwatetee walemavu. Ile serikali ingine itakayo uundwa hii ipitishwe kwa parliament; kwa sababu walimuajiri akiwa fit, mpaka arudishwe nyumbani, wanamwangalia welfare yake. Hi hayo tu.

Translator: Mu kিয়ে, Gál hatalóóllá- alb hí gáá ookodmoçééllá; katiba káána hí tág nanniyáállá gon çeenyle gaalí ki fuñuo, serikali hí dhaaycho gaalí hákille shie. Ƴéé wótállá gon katiba eiy hátle yé má çiiiny, bunge káána ñób ke gaa ijóólla gon çéé wót gaalí yé gáá çeeyo. Hí sheria cheet, tá aalé katiba mpya halúgalo káána ke tág nanúóllá hí yé ki çiiyo, beríka hí yé kí çiiyo. Mu kিয়ে, hát hatalóóllá muuniny. Hát giri héle gaalí mú hujich ki shie- mu hí ki saalnayká, máállá ali hí gáá ñiiye. Hát çabaanká gaalí hol ká nuo, gaalí ényle hol çú gáá nuo, gaalí birmle yé kí çeeyo. Mu kিয়ে, Ƴeenychú lulle hééllá.

(Clapping).

Com. Nancy Baraza: Sema jina.

Loki Derati: Meenychú Loki Áerati. Gál giri ká yimíéllá Yú naa yie, Naa! Naa! Ití midhab? Yú øeenychia giri erká øeeny bagiet. Æil uria um hí ki øalidheká bar lulle geere gaalí gaa ijáa bá gaal æil éiyo øiøita? Veel øalidhea, guáandheka? Aalé káána øaal park øaal park; máát uría øaso fafadha bá hé øas ma fafan? Serikali hí øeeny parkallá dhaaycho. Æeeny fargogo- øeenyééllá metoká hé kinaallá. Yú øalidheká álchú hééllá. Park máá hí hélle súm ógká Yú.

Translator: Kwa majina naitwa Loki Derati. Jambo la kwanza nataka kulizungumzia ni juu ya park. Kwa mfano, mtu akiwa na mtoto akisha oa, akiwa na mtoto, huyo mtoto akiwa mkubwa anapasa kujijengea nyumba tofauti, ama anakaa kwa mama yake akiwa adult? Upande hii ni border, upande hii ni park. Mtu hana upande ya kupumua? Kwa mambo yote ambayo tume yazungumzia, mambo ya park, imetusinya sana. Tungependa kulitilia mkazo. Mimi tangu nilipozaliwa, kufikia leo, nimekuwako hapa. Sijawahi kuwa pahali pengine. Kama watu wametenda jambo fulani, na wewe ulikuwa mdogo mpaka baadaye ukawa mkubwa huwezi kupata nafasi ya kuigundua? Tangu mimi niwe mkubwa, nimekuwa mtu adult, wanatwambia sisi tukae mahali tukipo. Sasa ukiambiwa ukae hivyo utapata kujilisha namna gani?

Speaker: Æeeny øéé ki naamaká gál giri Buuma hírallá béé gaa kokúa. Gál kinaallá aalé káyimieka ubaa Æaasanacho hol af ija. Aalé gál kinaallá bíllá gáá ruoká hí yieska; Aále máá guáo mheshimiwalééllá Yú heete. Æéilkú geer gaa raiyeka he móitaka háte he og, hee øeenedheka? Aalé gál kinaallá he kár øoyka, áo bur gaal hai káyimie, chííf afo gaalí kí øie. Aále er chíífo gaalí vie, chííf he líitaka é áo afo gaalí gáá veere. Aalé Yú in æilchú gaa rafe; káke, máátí káke. Aalé Yú mee og, urgíá? Aále gaal kieye, Gálallá íí óg, gaalí yieka. Gaal in gálchú úba yiesallá, aalé háte Yú og? Æeeny kinaallá íín máá hí biyy met siidhoká mheshimíwa.

Translator: La pili, wale wavuvi Waturkana wanatoka sehemu zao, kuja kuvua samaki hapa. Sio Wadasnach. Watu ambao wanapigana na Turkana sehemu zile za Ethiopia, wakisikia fununu kwamba turkana wako hapa, wanafika huku, hata nikiuliza Dr Bonaya Godana ambaye ni MP wetu, ukilala kwako nyumbani unaweza kujuaje mambo ambaye yametendeka? Wale Waethiopia wakiua, wakina Turkana hapa wakirudi kwao, wale ambao wanabaki wanakuja kuuliza chief. Kwanza wanamuita chief. Kabla chief hajafika, wanazunguka hapa kwa manyatta hapa. Yule mtu ambaye hana habari yuko nyumbani anaambiwa wewe toka, yule toka, huyu toka, wanatulazimisha, wanasema nyinyi lazima muwe munajua wale waliua wale watu. Nafikiri hilo ni jambo ambalo linamhusu huyu mjumbe wetu ambaye atazungumza.

Mtu anaishi mahali ambapo anapata riziki yake. Mfugaji na yule ambaye amepata elimu kupitia vitabu, wako tofauti. Hakuna mtu angependa anyimwe riziki yake. Vile tuko wengi hivi, tuko na mifugo wengi, tumenyimwa access ya park, tume nyanganywa ardhi tutajilisha namna gani? Mambo ya ardhi na umilkiaji wa ardhi, lazima katiba iitilie mkazo. Hakuna kitu ambayo inaundwa ama sheria unaunda, ambayo huwezi uka revise,

ukaibadilisha. Hata park iko hivyo. Park kunawezekano ikifinya sisi sana, boundaries za park kuweza kusongeshwa nyuma mpaka hata Kubifora, kule kwa museum. Kama mtu anaona kweli amefinywa sana, unawezaje kumwambia baki mahali ulipo? Usisonge mbele, baki mahali ulipo?

Speaker: Máát maka ál giri he gaa kokuoká in he ija. Aany mááalle ubaa máá warçat totoyoká hol ká eiye. Kúún káána saaníkú gaalí ko gáá egewká kó néb. Tá aalé Yú álchia giri kokuoká aanyo el gaa igira, aany he ma konyka Yú mee kokoo, burnay çáballá ki yaalallá? Katííba gon hé hé kinaallá biy met sito, hé fargogoká hé kinaallá, çeeny guáo ko hol ál gaa geáúóllá muuniny. He áwúle hé gaalí el ki egew, ke argeka. Gaalí el á níni mare ki eew, gaalí Koobi Fora kuo. Máát helle giri argoká kieye, Gon állá yíéâig, állá yíéâig, hé kinaallá hé Kenya geerlééllá gaa ijo? állá yíéâig, állá yíéâig? Ha ka chímen! á giri allo, çaalke ke ki seseená- eel hí gaa ijoká, eelle hé hí gáál kí çodhoká mán. Káána çaalke hé Booron úba hí ma ká çeçedhminy. Oos hí gaa íáo, hé úba máá bungelééllá hí óg. Hamarkoke hé állá gaa íáo. ¥aallá ke ki sedheka gaal kieye, Lésallá park meete hí ká çiete, gaali yeedhe; gál giri Kenyáág, Habasha, gár giri Habasháá. Máát hé urgíá çáátkid ma gaa dhagáminy; çinam lullé oos hí gáál ki çiiya?

Translator: Upande wa visima: Kuna shida ya maji upande wa visima. Hakuna kitu ya kujichimbia visima maji yako mbali. Sisi na wale majirani kama Borana, community ya Gabra, hakuna vile tunaweza ingia kwa hii area kwa vile hakuna visima. Nikiingia huko ndani, ni vita. Kuna kabila la Hamar kutoka Ethiopia, ukifuga border ya Ethiopia, ukienda huko kutafuta malisho, wao pia wanakuuliza hii ni park? Kitu gani kimekuleta hapa ndani? Tunashindwa kabisa namna ya kupumua.

Speaker: Aale çeeny kinaamaká, biy giri gaalí sigulééllá gaa çiseka maalímo káána naam tákáma. Itíni Yú hí eete, He Kenya geer gaa íjó? Itíni Yú hí heete, it sugúl túóychééllá? Aalé ényallá uría ál giri gaalí gaa çisoká sibitáále hí gaa taalla; raayá çáákalóóllá çuoro he igiana; állá çór mánallá, aalé gálééllá mee ki ija? ¥eenychú lulle hééllá.

Translator: Kuhusu mambo ya shule, nasema tangu 1969, ile shule tuko nayo ni hii tu. Mume-experience mambo kama hii nyinyi ambayo mumetoka down country ambao tumesikia, mumepata elimu ya nyota, anauliza mume-experience kitu kama hii?

Com. Nancy Baraza: Elimu ya nyota namna gani?

Translator: Yaani anasema, nyinyi ambayo mumefanikiwa mumepata elimu? Good education. Mumeona shule ambae imeanzishwa kama hii 1969 na kufikia 2002 leo imebaki na madarasa tatu? Anazungumzia mambo ya hospitali tena. Community ni wengi, lakini dispensary hakuna madawa, daktari naye hayuko. Anasema ni hayo tu.

(Clapping)

Com. Nancy Baraza: Kuja kuja upeane maoni.

Jennifer Lonyáman: Kwa majina naitwa Jennifer Lonyama. Ningependa kuwasalimu wageni waliofika na pia hata Wadasnach tulio nao hapa. Hamjambo?

Translator: Yú Jennifer, Lonyáman minlé.

Speaker: La kwanza ningependa kuongea juu ya makundi wa wamama, wawe pia na uwezo wa kujitetea, kwa mambo ile wanaona haya wapendezi, kama mateso. Wasiwe wamefungiwa kuamua; wasiwe ni wanaume peke yao wanaweza kutuamulia.

Translator: It dheeçóóllá Yú hí naa yie, ¥aasanach kinyia nyí hurt iááállá úba. Ití midhab? Mu kieye, ¥aa gál çeetka, çál çeet çége- gaalí hergieká, çeenylé Yú hogodho- hát gaalí hawul ki seseen- gaalí hawul ki seseenallá. Gál kinaallá ál úba çéé ki hogodhoká... af hatallá gaalí gaa chiçe. Hé çeeny he hogodhoká mán. Gál yaab hai bar lulle íín çeem hogôn, çeem hógôn; hé fedoká ke el gaa giríny; gálgelle íín gaalí af gaa chíran.

Speaker: Halafu ya pili ni misaada ya wananchi, kama vile relief, usiwe ni pande ya chakula peke yake. Iwe kama vile vifaa vya wakulima, vifaa ya kuvua mimi naona watu wanateta. Watu wanateta wanasema hakuna mahali pa kulima. Mahali pa kulima ni nyingi, hata saa hii, mitama imemea hapa, chini pande hii ni shamba.

Translator: Mu kieye, Çuom relief káána, nakabóono gáál sidh gaa koyye- barlulle gáál çú gáá chiimetallá, ha barlulle çuom takámle gaali ka sisín. Shokodaam éy taaka met hí hol ká burnay- ke hujich ki nanasat- hát káána bushé yía, hát káána sibilaam éy taaka... lúl gaalí nyí çú gáá siisidho. Ha çuom takámle, nakabóono gaalí ka sisín. Mu kieye, Gáál æáátikil kieye lésallá gon hé éesh mán, hé lés çuom hí gaa higitoká muuniny. E bá káánallá hí állá naateka állá rub çiiyeká haí aargiça.

Speaker: Tunakuwa idle wanawake area hii. Hatuna kazi ya kufanya. Kama tungekuwa tumeletewa vifaa vya kulima ama vya kujaribu kazi ingine, lakini nalia sana kulima, tungekuwa hata hatulii sana relief. Tungekuwa hata hatulii sana mambo ya kuhama hata kuhangaika zaidi. Tungekuwa tumetulia hapa.

Translator: Mu kieye, Nyíini halúgalo nyí gál çeetallá gon káána nyáá nyí hujich mán. Hújich fargogo- állá nyí gaa naniyaká mán; taallé nyí ali iáa. Onónya shokodaam hát káána ke les ki fafuo- eelem ke ki çoçodho yía lulle nyí çíinya, nyáá nyí hát káána taakinyo nyí ali iááállá onónyá nyáá nyí ali ma iáiny; nyáá lulkínyo hé kinyaa eh... nyí

ki agarsataká, nyí ki agarsataká nyáá nyí çaiyya.

Com. M A Swazuri: Vitu kama jembe?

Speaker: Ndio. Vitu kama jembe, panga, vitu vya kusiagia, mimea yenyewe, begu kama hizo tukiletewa zile zinafaa hii area. Itakuwa ni jambo nzuri, hata hii ni njia moja ya kupunguza shida.

Speaker: Point ya 4, ningetaka kuongea juu ya park. Wenzangu wamaongea imetufinya. Na ikiwa imetufinya, pia wakati tinahamishwa kwa hiyo park wanyama wenye tunabakisha hapa, ama mifugo yetu ikibaki; ikiwa tunahamishwa kama usiku, tumetoroka, hawa wanyama wanakuliwa na wanyama wa pori. Hatuna mahali ya kwenda kudai wanyama wetu walipwe, mizigo yetu inachomwa, hatuna mahali ya kwenda kulalamika.

Translator: Mu kieye, øéé umit ki afurká park øeenylé Yú hogodho, mui yie. Mu kieye, baagééllá any hí geer hile- aalé géém ká kiiye nyí ariyeka, é edhe ha gaalí gaa veere, ány giri áalitá biiy el hai kí çite áanyar háí koy. Máá básallá gaa seseenká, hele bie ñieká, anich hí çinineka ál nííni geem hí éw ki hitiká mán; ewle gon ál nííni øú çeçedhoká mán. Hééllá háteeye?, muí yie.

Speaker: Halafu ya tano: Wasichana waliotoka shule. Wengi wanaacha shule. Kama ukionekana kama umefanya class 8 na umekosa kupita, hakuna chance ya pili kurudi shule, tengependa shule isiwe na mwisho kwa wanawake hata wanaume.

Translator: Mu kieye, ¥aa gál øeetka, sugúl øaaléa um é met síétá beeset- les øano- hol ká naatká ál nííni get hol ki naat- he sugúl ki hiloká mán. Sugúl állá gaa mán, øáb giri um kinaallá hí kiøieká állá gaa mán. Hé Yú fedoká hé gál øeet léká onónya ñíig sugúllo gaa ija.

Speaker: Halafu hata nafasi za kazi, tunaona wanaume ndio wanangaliwa zaidi kushinda upande wa wanawake. Wanaume wana angaliwa zaidi.

Translator: Mu kieye, øaa hujicha, hujich súm gál yaabo gaalí ki verene, hé gál øeet úba máá hí ki verenoká mán. Mu kieye, Hujich gaalí verenoka, gál yaab gaalí øáb mákártaká vereka, gál øeet úba øáb kinaallá gaalí ki veero. Ha gál yaab tákámle gaalí hujich shigîny.

Com. Nancy Baraza: Kwa upande gani?

Jennifer Lonyáman: Kwa upande wa kazi kama za polisi, game makazi...

Com. Nancy Baraza: Munataka equal employment opportunities.

Jeniffer Lonyáman: Mmm kuwe na nafasi ya wanawake pia. Hata wenye kuhama ama na mifugo yao, ningetaka kugusia pande yao. Wangefaa kuwa wamejengewa shule. Kama hawa wakihama waende malishoni, watoto wenye watabaki waendeleo kwa shule, wamepata mahali ya kulala, wamepata mahali ya kusoma, na vifaa ya shule pia, sababu wafugaji hawata kuwa na kazi.

Translator: Gál tikile giri any hí badóól iifo- any hí guguranká. Mu kিয়ে, gál hat kinaalóólla, gál giri any çuo-guguranká, gáál kinaallá onônyka sugullé taale ki gugurma, ál um hí rafanan- um hééllá gál hí sugúl af ki totoyo-lulle onônyka hai çaa; ál he çuatká hé sugulle hí gaa íào, ál he gaa guuro- mé nuoká sugulle çaro hí kiiye, çaro hí guuøe. Hat kinaallá; hát sugúl mán-, taale ali ijo- umle hát um ke okodieká ka ijóóllá muuniny.

Speaker: Halafu ninge ongea jambo la mwisho juu ya mawasiliano. Ningependa hata sisi tuwe na watu wakuandika kama vile nation, watu wakuchukuwa habari ya nchi yetu. Kama shida ikitokea, wawe wanapeleka, kama ni kazi wanatujulisha na sisi tunajulishwa. Hata tumechoka na kusikiliza habari ya watu wa Nairobi, watu wa mahali kwingine. Sisi hakuna siku tumesikiliza habari zetu isipokuwa wakati wa vita. Yangu ni hayo tu.

Translator: Mu kিয়ে, hol amaalíti; eh... øeemo, hát káána ke mamalo- ke mamaloká. Gál onônyka øeem kínyo bíllá ká sisidho- warçasam vereno- warçasam verenoká onônya hursam kínyaallá nyí eh... nyí gaa ija, nyí feøe. Chigir mare les gáá øiiyeka gál kinaallá øeem kínyáá ào hai çaa, bílla hai sidhe. Har hujich úba kátaka øeemle ali kí øieka ào ha nyí maalsie. Mu kিয়ে, bar lulle Nairobi øeenylé ke mamala, bar lulle Nairobi øeenylé ke mamala; Nairobi gálle hé léssallá gálle hát he ijo- taabu he çuo- hé øeenyle kálta mamalo mán. Hateka øeem kínyo les úba gaali ma gaa hogon- gaalí ma mamalinyal? ¥eenychú lulle hééllá, muí yie.

Interjection: (Clapping).

Com. Nancy Baraza: Ngoja ngoja. Kuna swali? Iko mwingine? Ngoja ngoja wapi wananchi wengine na maoni? (Noise in the background) Sema majina halafu uanze.

Translator: Máá éiy taaka déé çuoká mán? Gore gál éiy taaka mán, gál lesiet?

Lokomeri Natoço: Yú úba øeeny gúáo çuoká mán. ¥eeny giri gálállá hí huogodheká lulle hé muí feeøe. Na hé kinaallá aalé káána nyí egete. Kúlíchallá øúñím muí nyí øú ñeñeená, hát káána ir nyí øú ñíéllá, Waag nyí øú ñiiyééllá; øúñímle kúlíchallá máállá gaa íào?

Translator: Anasema nina machache. Mkisikiza sana, wananchi wamezungumzia sana shida zao. Wengi

wanawaza wanasema aaa wananchi wameelezea shida zao sana kwa Dr Bonaya Godana, kweli atazitimiza? Ukiona malalamishi yao, kweli ni watu wa Kenya, na wangependa kushughulikiwa. Mambo ambayo wao wameongea najua mume yaandika. Tunangojea resolutions za mambo ambayo tumeya zungumzia. Baraka ya mambo ambayo tunayazungumzia juu ya Kati, mambo ambayo tumemueleza mjumbe wetu ana uliza kweli kama inaweza kuwa kama msaada wa Mungu ya mvua. Inaweza kutufikia kama mvua?

Speaker: Nyáá nyí gál Kenya, kor chiif nyí tikiçe, kín bííyo tikiçe, maalímo nyí tikiçe, nyí naamáál. Káána Yú aany bííyle gáá yimie. Káána çeeny guâoká gaalí huogodhe- bá hé gálallá hí wuogodhééllá e bá kúlichallá afur hatallá e bá kúlichallá, warallá Bonaya hí hol ká nuu.

Translator: Tuna mambo mawili Kiongozi hapa nyumbani ni chief tu mmoja, mwalimu alikuwa mmoja, wawili wameingia juzi, mambo ambayo tuliyazungumzia, wale ambaye wako huko Mafora wana expect Bonaya awape resolutions kama nne hivi, ikiwezakana.

Speaker: ¥aalé wáása giri gál chíífallá muí naongeza çú yeet- maalímo muí naongeza çú yeet, hát káána wár aalé muí hol gaa lallaaná, he lulle muí naongeza çú yeetká, aalé káána Yú mú ruogone, Yú kie kieká.

Translator: Anasema mambo ambayo waliuliza kusaidiwa, kama mwaka ujao ikiwezekana hivi karibuni tengenda kupata msaada.

Speaker: Hát káána véél tikid biime hí bebeme, gál yaab- gaal hol ká eiye, kor gaalí æíl tikil hol çú fafuo- véél tikil hí hodhéélla, hé kinaallá hé tág çúwa. Máát he çeeneyka hí æille geer gaa yíéåuo, tá sheria hí dhaagasan. He kinaallá sheria hí dhaagasan.

Translator: Kama mwanamke mmoja alizungumzia juu ya wanaume, na wanawake kuwekwa cell moja, wanaume - wawe ndio wanachunguza mambo ya wanawake, sio halali. Tungetenda katiba I-emphasize juu ya hiyo sheria.

Speaker: Na ha gaalí ki açúminy- umite, ñaallé, ñiellé, hé mákáarta.

Translator: Mama, na mtoto na bibi wasiwe wanateswa. Sisi wote tumeumbwa na Mungu, hakuna mtu ambaye yuko more privileged kuliko mwingine. Tungetenda tupewe equal rights – wake kwa waume.

Speaker: Na hé kinaallá muun lulkúnno Waago gáál les ká koyye, mááçeeet na mááyab Waago hí les ká koyye; ke tikille. Ki áçum hat kinaalóóllá hé tág çeeew, çaa Waaçietka hé tagle muuniny. Na héétíá, lés naanná- aadh lúl hí gáá fafaana- giri máát hátle shída çuoká ke el çú gáá higiloká. Haí ñíík waram, guiyam hí beâisan- tá aalé hí

nyí a kí øøøémíny.

Translator: Mkisikia mahali kuna shida, vile tungependa ni sisi tufikiwe haraka. Sio kungoja miaka inakuja, inarudi, shida iko, ugonjwa sio kitu unaweza kukaa nayo kwa miaka mingi. Ukikukumba mtu anakufa haraka. Sio kitu ya kungoja mpaka mwaka ujao. Na hé gáál ki çereká øaaka hát báásh. Baash hátlé máát ka higiloká øaaka hé máá hí ogká mán. Hé kinaallá máá hí gáál tág gaa kokuoká ka ñóbká midhab.

Speaker: Na biiy lullé káána hé gaalí amááni gaa kaay. Káána serikali ubaa raayyálle hé tikid chie, úba hátlé hol øeem øú chichiratká úba hé øiye. Kenya hátlé kiso biiyo wazunguká he iáa. Na raayá ubaa serikááлле hol fafoyo- giri áwúlle hol hujich çar nanniyo- léisle amááni aargiøoká hé kinaallá Yú fede. Héchú lulle hééllá.

Translator: Tunasikia nchi nyingine zimekaa vizuri, serikali au raia, lakini nchi hii yetu tunayoishi bado iko na shida sana. Upande wa sheria za nchi, tungependa sana amani. Serikali itilie mkazo mambo ya amani, wananchi pia waweze kupata manufaa ya amani, kukaa na amani. Ni hayo tu.

Interjection: (Clapping.)

Com. Nancy Baraza: Iko mwingine, mama unataka kuleta maoni? (Noise in the background). Tutapumzika kidogo tumwache na mbunge wenu. Lakini tutawaacha kama iko mambo ambayo mungetaka pia tusikize, mutwambie ndiyo tukae tena. Lakini hata hivyo tungetaka mchaguwe watu kama nne hivi, ambao wangeweza kufanya memorandum. Memorandum ifuatilie hiyo kitabu ya red, hiyo maneno yote watu kama nne namna hii, waandike hiyo maneno vizuri, halafu watupatie hiyo memorandum.

Translator: Aale mu kieye, Nyíín káána ñøæalla ha nyí keene, gólollo nyí dú keenne. Aalé nyiin nyí gólol øú kekeenééllá itín ubaa MP kicho holo ke hí hol kí haáia. Tá har úba ke hí hol af kí haáuoka, nyíín nyí gololsoteka itín wááleka get holo ke hí hol øú gáá naadhaa. Aaléka hátlé nyiin nyí bíýlá ki lááká e bá kidh geái øeem kúnnuallá af gáá kóo. Gaal amú hé øeeny kúnnuallá ma gaa heyíny. Gáál afur hí taak yíéøie- hí warçat tuoyo- hí warçat øug naat, hí ááy gáá nuo- øéé gaalí ká veero. Aalé øeeny kinaallá wáása gál giri afurká øeenylé giri ká veeøe- ká veeøeká aalé nyiin nyí hol ká naateka, øeeny kinaallá gál kinaallá hí ká wuogodho, gaalí yie.

The meeting ended at 12.30.

&&&&&&&&&&&&&&&&&